

5
ΓΕΩΡΓ. Ν. ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΙΔΗΣ δρ Φιλ.
Έρευνητής Κέντρου Λαογραφίας
Άκαδημίας Ἀθηνών

Ο ΜΕΓΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΤΗ ΛΑΪΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

Εἶναι, βέβαια, γνωστά τὰ κυριότερα γεγονότα τῆς ζωῆς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου: σέ ἡλικία εἴκοσι ἐτῶν, τό 336 π.Χ., ἀνεβαίνει στό θρόνο τῆς Μακεδονίας, εἴκοσι δύο ἐτῶν ἐπιχειρεῖ τή μεγάλη ἐκστρατεία στήν Ἀσία ἐναντίον τῆς Περσίας, εἴκοσι πέντε δίδει τό τελικό χτύπημα στήν περσική αὐτοκρατορία μέ τή μάχη στά Γαυγάμηλα τό 331, εἴκοσι ἐπτὰ ἐτῶν εἰσβάλλει στή Σογδιανή, τριάντα ἐτῶν ἐκστρατεύει στίς Ἰνδίες καί τρία χρόνια ἀργότερα, τό 323 π.Χ., πεθαίνει στή Βαβυλώνα, σέ ἡλικία μόλις τριάντα τριῶν ἐτῶν.

Ἡ ἐκπληκτική αὐτή σταδιοδρομία τοῦ Μεγάλου Μακεδόνα, πού κατόρθωσε σέ ἔνδεκα μόλις χρόνια νά γίνει κύριος ὀλοκλήρου σχεδόν τοῦ γνωστοῦ ἀρχαίου κόσμου, νά καταλύσει τήν κραταιά περσική αὐτοκρατορία καί νά φτάσει στήν καρδιά τῆς Ἀσίας, ἦταν φυσικό νά ἀφήσει βαθιά ἔχνη στή ζωή καί τή μνήμη τῶν λαῶν, ἀπ' ὅπου πέρασε.

Μιά ματιά στήν ἱστορία τῆς πύο μακρινῆς ἀπό τίς χῶρες τοῦ ἀρχαίου κόσμου ὅπου ἔφθασε ὁ Ἀλέξανδρος, τῶν Ἰνδιῶν, εἶναι διαφωτιστική. Ἡ παραμονή του ἐκεῖ, ἄν καί σύντομη, προκάλεσε βαθύτατες μεταβολές, ἰδιαίτερα στή θρησκεία καί τήν τέχνη. Ἐτσι, ἐνῶ ἀνέκαθεν ἦταν ἡ ἀντίληψη τῶν ἰνδικῶν θεῶν καί τοῦ Βούδα ἀνεικονική καί ἀπαγορευόταν ἡ παράστασή τους σέ ὅποιαδήποτε μορφή, μετά τήν ἐπαφή καί γνωριμία τῶν Ἰνδῶν μέ τόν ἑλληνικό κόσμο οἱ θεοί εἰκονίζονται ὀλόσωμοι. Τά ἀγάλματα τοῦ Βούδα πού στήνονται γιά πρώτη φορά τώρα, τόν εἰκονίζουν στή μορφή τοῦ Ἀπόλλωνα, ὄρθιο καί ντυμένο μέ ἑλληνικό χιτῶνα καί ἱμάτιο. Ἀπό τότε ἡ ἰνδική γλυπτική γνωρίζει ξαφνική ἀνθηση καί θά διατηρήσει γιά πολλούς αἰῶνες ἀπαραγνώριστη τή σφραγίδα τῆς ἑλληνικῆς τέχνης πού τήν ἐνέπνευσε καί τήν τροφοδότησε.

Ἀνάλογες ἐπιρροές σημειώνονται καί στόν τομέα τῆς ποίησης. Ἰδιαίτερα τό ἀπτικό δράμα καί ἡ κωμωδία συνέβαλαν, ὅπως φαίνεται, στή διαμόρφωση ἀντίστοιχων εἰδῶν τῆς ἰνδικῆς ποίησης. Στίς ἐπιστῆμες

υπήρξε ή ελληνική επίδραση τό ίδιο ευεργετική, π.χ. στην άστρονομία, πού έγκωμιάσθηκε και υίοθετήθηκε από τούς Ίνδους σοφούς. Άλλά και αντίστροφα, από τόν ίνδικό χώρο σημειώνεται άθρόα εισροή στην Έλλάδα νέων γνώσεων και ιδεών στους τομείς τής επιστήμης — ιδιαίτερα στην ιατρική —, τής φιλοσοφίας και τής θρησκείας¹.

Η ιστορική μνήμη συντηρείται μέχρι σήμερα. Είναι χαρακτηριστικό δημοσίευμα σέ αθηναϊκή έφημερίδα όπου, υπό τόν τίτλο «Στά ίχνη του Μεγαλέξανδρου», φιλόλογος καθηγήτρια εκθέτει τίς έντυπώσεις της από επίσκεψή της στό Πακιστάν. Μέ τήν επιστημονική έγκυρότητά της, βεβαιώνει πόσο άκόμη είναι ζωντανός ό θρύλος του Μεγάλου Στρατηλάτη:

«Γιά πρώτη φορά βρεθήκαμε τόσο κοντά του, συγκλονιστήκαμε από τήν επίδρασή του άκόμη και στά βιώματα των άπλων ανθρώπων. Συχνά μās πλησίαζαν Πακιστανοί, σάν άκουγαν πώς είμαστε Έλληνες, Γιουνάνι, δηλαδή Ίωνες, και δήλωναν περιήφανα πώς είναι και αυτοί Έλληνες, άπόγονοι των Έλλήνων του Άλέξανδρου, του περίφημου Σικαντέρ ή Ίσκαντέρ ή Σκαντέρ-μπέη, όπως τόν άποκαλούν. Και μαρτυρία τής δήλωσης αυτής ήταν πώς προέρχονταν από περιοχές πού κυρίεψε ό Άλέξανδρος και έποίκισε μέ Έλληνες, ή πώς ή γνώση αυτή τρέχει στίς οικογένειές τους από γενιά σέ γενιά, ή άκόμη μās έδειχναν τά γαλάζια μάτια ή τό άνοιχτό δέρμα τους»².

Πολύ νωρίς μετά τό θάνατό του ό Άλέξανδρος είχε ήδη γίνει θρύλος. Σιγά-σιγά, μέ τό πέρασμα των αίωνων, τά ιστορικά γεγονότα τής ζωής του αρχίζουν νά ξεθωριάζουν, μεταβάλλονται ή και λησιμονοϋνται. Παράλληλα, δημιουργείται γύρω από τό όνομά του όλόκληρος μυθικός κόσμος, όπου κυριαρχεί ή λαϊκή φαντασία.

Ό Άλέξανδρος του Μύθου δέν μοιάζει παρά άμυδρά μέ τόν Άλέξανδρο τής Ίστορίας. Τά πραγματικά περιστατικά τής ζωής του χάνονται μέσα σέ πυκνό πέπλο φανταστικών άθλων και περιπετειών. Ό στρατηλάτης Άλέξανδρος μεταβάλλεται σέ ήρωα, πού συνενώνει τά χαρακτηριστικά πολλών μυθικών προσώπων, παλαιότερων και νεωτέρων έποχών. Όρισμένες έξιστορήσεις μās θυμίζουν τούς άθλους του Ήρακλη, τά τα-

1. Βλ. στό συλλογικό έργο: Μέγας Άλέξανδρος. Ίστορία και Θρύλος στην Τέχνη. Έκδοση Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης, 1980, σελ. 22-23 (συγγραφείς : Κατερίνα Ρωμοπούλου, Μ. Ανδρόνικος, Ν. Διαλούρας).

2. «Έλευθεροτυπία», 28 Δεκ. 1990, σ. 18 (κείμενο: Σοφία Κλεισούρα).

ξίδια τοῦ Ὀδυσσεά, τή δρακοντοκτονία τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Γίνεται ἀκόμη ἓνα εἶδος μάγου, μέ ὑπερφυσικές γνώσεις, πού συνδυάζει τή σοφία τοῦ Σολομῶντα μέ τή θεόπνευστη ἀπόστολή ἑνός προφήτη τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης³.

Ὁ μῦθος γιά τόν Μέγα Ἀλέξανδρο, σκορπισμένοι σέ διάφορες πηγές καί ἀπλωμένοι σέ πολλές χώρες, παρουσιάζεται μέ τόν καιρό συγκροτημένος σέ δημῶδες ἀφήγημα μέ ἔμμετρη μορφή, ἢ μέ μορφή μυθιστοριογραφίας. Πιστεύεται ὅτι αὐτό ἔγινε τρεῖς ἢ τέσσερις αἰῶνες μετά τό θάνατό του, στήν Αἴγυπτο, ὅπου ὁ Ἀλέξανδρος λατρεύτηκε ὡς θεός⁴.

Ἡ μυθιστοριογραφία στά σωζόμενα χειρόγραφα φέρεται ὡς ἔργο τοῦ Καλλισθένη, ἀνιψιοῦ τοῦ Ἀριστοτέλη. Ὅπως ἀναφέρουν ὁ Πλούταρχος καί ἄλλοι ἱστορικοί, ὁ Καλλισθένης συνόδευσε τόν Ἀλέξανδρο στήν ἀσιατική ἐκστρατεία, μέ τήν ιδιότητα τοῦ ἱστοριογράφου. Καταδικάστηκε ὁμως σέ θάνατο τό 328 π.Χ. μέ τήν κατηγορία τῆς συνωμοσίας κατά τοῦ Ἀλεξάνδρου. Γι' αὐτό, ἐφόσον ἡ μυθιστοριογραφία αὐτή γράφηκε αἰῶνες μετά τόν Καλλισθένη, οἱ λόγιοι ἔδωσαν στόν ἄγνωστο συγγραφέα τό ὄνομα «Ψευδο-Καλλισθένης».

Ἀπό τήν Αἴγυπτο δέν ἄργησε νά ἐξαπλωθεῖ ὁ γραπτός θρύλος στίς γειτονικές χώρες — Παλαιστίνη, Συρία, Ἀραβία κλπ. — καί μέ τόν καιρό νά διαδοθεῖ σέ ὁλόκληρη τήν οἰκουμένη.

3. Ἡ μυθοποίησή του φαίνεται ὅτι εἶχε ἀρχίσει ἤδη πρῖν ἀπό τό θάνατό του: πβ. Στράβων, Γεωγραφικά ΙΕ', 1-28: «Πάντες μὲν γάρ οἱ περὶ Ἀλέξανδρον τό θαυμαστόν ἀντί τ' ἀληθοῦς ἀπεδέχοντο μᾶλλον».

4. Προῦπήρχε ἡ δοξασία ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἦταν ἀπόγονος τοῦ Ἡρακλή, ἀπό τόν πατέρα του Φίλιππο, καί τοῦ Αἰακοῦ, ἀπό τή μητέρα του Ὀλυμπιάδα (Πλούταρχος, Ἀλέξανδρος, 2, 1-2). Ἡ ἔνωση, ἐξάλλου, τοῦ Φιλίππου μέ τήν Ὀλυμπιάδα σηματοδεύτηκε ἀπό θαυμαστά σημεῖα (Πλούταρχος, 2, 3-5: «ἡ μὲν οὖν νύμφη πρὸ τῆς νυκτός, ἢ συνείρχθησαν εἰς τόν θάλαμον, ἔδοξε βροντῆς γενομένης ἐμπροσθεῖν αὐτῆς τῆ γαστρὶ κεραυνόν, ἐκ δέ τῆς πληγῆς πολὺ πῦρ ἀναφθέν, εἶτα ῥηγνύμενον εἰς φλόγας πάντη φερομένας διαλυθῆναι: ὁ δέ Φίλιππος ὑπέρω χρόνῳ μετά τόν γάμον εἶδεν ὄναρ αὐτόν ἐπιβάλλοντα σφραγίδα τῆ γαστρὶ τῆς γυναικός· ἡ δέ γλυφὴ τῆς σφραγίδος ὡς ᾤετο λέοντος εἶχεν εἰκόνα...»). Ὁ Φίλιππος εἶχε πάρει χρησμό ἀπό τοὺς Δελφοὺς νά Ουσιάζει στόν Ἄμμωνα καί νά τόν σέβεται περισσότερο ἀπό τοὺς ἄλλους θεοὺς. Ὅπως λέγεται, ὁ Ἄμμων εἶχε συννευρεθεῖ μέ τήν Ὀλυμπιάδα μέ μορφή ὄφειος (Πλούταρχος, 3, 1-4). Ἐνδιαφέρουσα εἶναι καί ἡ ἀναφορὰ ἀρχαίων συγγραφέων πῶς ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπισκέφθηκε τό Μαντεῖο τοῦ Ἄμμωνα τό 332 π.Χ., ὁ μάντης τόν χαρέτησε ἐκ μέρους τοῦ θεοῦ σάν ἀπό πατέρα (Πλούταρχος, 27, 5-7). Ὁ ἴδιος, ἄλλωστε, ὁ Ἀλέξανδρος φαίνεται νά πίστευε στή θεϊκὴ γέννηση καί καταγωγή του (Πλούταρχος, 28, 1-2).

“Όπως είναι φυσικό, σέ καθεμιά χώρα ό μύθος γιά τόν Μεγαλέξανδρο παρουσιάζει παραλλαγές και διαμορφώνεται ανάλογα μέ τίς έθνικές παραδόσεις και τίς θρησκευτικές αντιλήψεις, γενικότερα μέ τήν κρατούσα τοπική πραγματικότητα.

Οί διηγήσεις παρουσιάζουν τόν ‘Αλέξανδρο άλλοτε σάν ήρωα Πέρση άπεσταλμένο του θεου γιά νά τιμωρήσει τούς «ανάθαρτους λαούς», άλλοτε σάν σάχη τής δυναστείας τών Σεφιβήδων, πού βασίλεψαν στήν Περσία τόν 16^ο αί., άλλοτε ήρωα-βασιλιά τών Σέρβων και άλλοτε προσκυνητή στή Μέκκα.

Παρασταίνεται επίσης σάν ‘Ινδός και ‘Αφγανός, παρακαθήμενος του Βούδα· άλλοτε επισκέπτεται τόν προφήτη Χίντρ και τά Ινδικά ‘Ιερά και συζητεί μέ τούς ‘Ινδούς φακίρηδες και τούς γυμνοσοφιστές Βραχμάνες. Γίνεται ακόμα Αιθίοπας ή Αιγύπτιος, υίός του ‘Αμμωνος Διός, συμπολεμιστής τών Κινέζων ήρώων έναντίον τερατόμορφων θηρίων και συνομιλητής τών σοφών τής Κίνας κάτω από τό δέντρο τής γνώσης.

Είsworthεί ακόμα ό ‘Αλέξανδρος στήν Παλαιά Διαθήκη, όπου προφητεύεται ή κυριαρχία του στον κόσμο και πλάθεται ή διήγηση γιά τήν επίσκεψή του στά ‘Ιεροσόλυμα, όπου τόν υποδέχεται ό άρχιερέας Jaddus ή και αυτός ό ‘Ιερεμίας. Μακριά σειρά από άφελείς αλλά και χαριτωμένους αναχρονισμούς αναφέρεται πρώτα άπ’ όλα στον έκχριστιανισμό του ‘Αλεξάνδρου, μέ τήν όμολογία πίστης του στον Σαβαώθ και μέ τή διαβεβαίωση του ‘Ιερεμίας ότι ό “Υψιστος θά είναι στο πλευρό του. ‘Ο ‘Ιερεμίας του υπόσχεται επίσης ότι μέ τή βοήθειά του θά καταβάλει τόν Δαρείο και τό βασιλιά τών ‘Ινδιών και θά κατακτήσει τήν Αίγυπτο, ό ίδιος όμως θά του προαναγγείλει και τό θάνατό του. Μυημένος πιά ό ‘Αλέξανδρος στή χριστιανική πίστη και ήθική, έλπίζει νά νικήσει μέ τό θέλημα του Ουρανού και του Κυρίου Σαβαώθ και χαρίζει τή ζωή στους άπεσταλμένους του Δαρείου, «διά τό όνομα του μεγάλου θεου». Γίνεται εύσεβής, έλεήμων, μεγαλόψυχος, ταπεινός.

Στή Δύση μεταμορφώνεται σέ Φράγκο, Γότθο, Ρώσο, Σάξονα και στή Ρώμη, όπου φθάνει μέ πολυάριθμο στρατό, τόν υποδέχονται οί βασιλείς τής ‘Ιταλίας και Σικελίας μέ τιμές και δώρα και τόν προσκυνούν. Καταξιώνεται έτσι νά πάρει θέση ανάμεσα στους ήρωες του μεσαιωνικού κόσμου και νά αναγνωρισθεί ως ένας από τούς τέσσερις μεγάλους βασι-

λείς (Ἀλέξανδρος, Ναβουχοδονόσορ ἢ Δαρείος, Καῖσαρ, Καρλομάγνος ἢ Μ. Κωνσταντῖνος)⁵.

Ἡ μυθιστοριογραφία εἶχε, ὅπως ἦταν ἐπόμενο, ἰδιαίτερη ἀπήχηση στόν ἐλληνικό χῶρο. Μέ ἔμμετρες ἢ πεζές διασκευές, ἡ «Διήγησις Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνο», γνωστή περισσότερο ὡς «Φυλλάδα τοῦ Μεγαλέξαντρου», συνέτεινε ὥστε νά διαδοθοῦν εὐρύτερα διηγήσεις γιά τόν μεγάλο στρατηλάτη⁶. Οἱ διηγήσεις αὐτές, μέ τήν ἀφομοιωτική καί μεταπλαστική ἱκανότητα καί μέ τή δημιουργική φαντασία τοῦ λαοῦ, ἔγιναν σιγά-σιγά δημῳδεις παραδόσεις, ἤδη ἀπό τούς πρώτους βυζαντινοὺς χρόνους πού ὁ Ἀλέξανδρος ἀρχίζει νά τιμᾶται ὡς ὑπέρμαχος τοῦ Χριστιανισμοῦ καί προστάτης τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας⁷.

Παράλληλα, βέβαια, μέ τή «Φυλλάδα», στίς παραδόσεις αὐτές λειτουργεῖ καί ἡ αὐτόνομη, πέρα ἀπό κάθε γραπτή ἐπίδραση, δημιουργία. Φυσικό, ἄλλωστε, σ' ἕναν τόπο, ὅπου ἡ φαντασία ἐνισχύεται ἀπό τά ζῶντα μνημεῖα τοῦ παρελθόντος.

*

Στήν Ἀλιστράτη τῶν Σερρών ὑπάρχει ἡ παράδοση (στό τοπικό ἰδίωμα) ὅτι: «Ἀπέ τίς Φίλιπποι ἴσαμε τό Τσαϊλίκι ἦταν ἡ Φίλιππας. Ἀπ' ἐκεῖ καί πέρα ἦταν ἡ Δάρης ἡ βασιλιάς. Γιά τοῦτο καί σήμερα ἀκόμη κεῖνοι πού κάθονται κατά σέ κεῖνα τά μέργια λέγονται Δαρνάκιδες κι ὄλο μέ τό δάρι μιλᾶνε· (λ.χ.) δάρι θά πᾶμε; (=ἄραγε θά πᾶμε;). Τοῦ Δάρη ἡ θυγατέρα πῆρε τόν Ἀλέξαντρο. Ὄντας γεννήθηκε ἡ Ἀλέξαντρος, γεννήθηκε καί τό Βουδοκέφαλο. Τό ἔδωκεν ἡ Δάρης στόν Ἀλέξαντρο. Ἦταν σουμιαδιακό ἄλογο. Ξεκινούσε ἀπ' τό παλάτι τοῦ Φίλιππα καί στήν Καβάλα ταιργιαζότανε, γιά τοῦτο καί τήν εἶπανε Καβάλα (...).

Ὅταν πέθνησκεν ἡ Ἀλέξαντρος, ἡ γυναίκα του ἔβγαλε τόν κόσμον ἔξω γιά νά τοῦ πῆ, λέγει, κάτι. Τότες ἔβγαλε τό σπαθί τοῦ Ἀλέξαντρου

5. Μέγας Ἀλέξανδρος, ὁ.π., σελ. 25-27.

6. Ἀ. Ἀ. Πάλλης, Ἱστορία Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνο. Βίος, πόλεμος καί θάνατος αὐτοῦ, ἡ ἡ Φυλλάδα τοῦ Μεγαλέξαντρου. Προλεγόμενα καί Ἱστορική Εἰσαγωγή —. Ἐκδόσεις Γαλαξία, (Ἀθήνα 1968), (τό κείμενο σύμφωνα μέ ἔκδοση τοῦ 17ου αἰ.). Γ. Βελουδῆς, Ἡ Φυλλάδα τοῦ Μεγαλέξαντρου - Διήγησις Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνο. Ἐπιμέλεια —. «Ἐρμῆς», Ἀθήνα 1977 (τό κείμενο σύμφωνα μέ ἔκδοση τοῦ 1750). Ὁ ὄρος «Φυλλάδα», γενικότερα, χαρακτηρίζει ἔντυπο λαϊκοῦ περιεχομένου.

7. Μέγας Ἀλέξανδρος, ὁ.π., σ. 27.

Δ Ι Η Γ Η Σ Ι Σ
 Α Λ Ε Ξ Α Ν Δ Ρ Ο Υ
 Τ Ο Υ
 Μ Α Κ Ε Δ Ο Ν Ο Σ .

Περιέχεται τὸν βίον αὐτῆ, τὰς πολέ-
 μους, τὰς ἀνδραγαθίας τὰ κατορθώ-
 ματα, τὰς τύπας ὑπὸ περιώδασε
 ὁμῶς δὲ καὶ τὸν θάνατον αὐτῆ, καὶ
 ἄλλα πλείστα πάνυ περιέργα, καὶ
 ὠραία.

Νυνὶ πρῶτον τυπωθεῖσα, καὶ μετ
 ἐπιμελείας διορθωθεῖσα.

Ε Ν Ε Τ Ι Η Σ Ι,

α ψ ι 1750.

Παρά Γασσάρω τῷ Γεράρδῳ.

CON LICENZA DE' SUPERIORI

καί σκοτώθηκε ὀκτώ μηνῶ (ἔγκυος). Ἐάν γεννοῦσε τό παιδί, τόσο ὁμορφο ἦταν, ἀπ' ὁ κόσμος στό μάτι δέν θά γλεπόταν (...)»⁸.

Σέ πολλά μέρη δείχνονται ἀρχαῖα κτήρια σάν ἀνάκτορα τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἔτσι τά ἐρεῖπια τοῦ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος στό Σούνιο πιστεύεται ὅτι ἦταν «τό παλάτι τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου»⁹. ὅμοια καί στούς Φιλίππους τῆς Καβάλας, τεράστια ὑπολείμματα ἀρχαίας πύλης εἶναι ἐπίσης γνωστά μέ τήν ὀνομασία «τό παλάτι τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου»¹⁰.

Δύο ἀπομονωμένοι βράχοι στήν πεδιάδα τῶν Σερρῶν ὀνομάζονται ἀπό τούς κατοίκους τῆς Νιγρίτας «πέτρες τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου»¹¹ καί μιά παλαιά βρύση στό Ροδολεῖβος τῶν Σερρῶν ἐπίσης, στή θέση «Γουρνίγια», θεωρεῖται, κατά τήν τοπική παράδοση, τό σημεῖο ὅπου ξεκουραζόταν ὁ Ἀλέξανδρος πηγαίνοντας στό δάσκαλό του τόν Ἀριστοτέλη σά Στάγειρα¹².

Στό χωριό Σταυρός τῆς Χαλκιδικῆς, κοντά σά Στάγειρα, δείχνεται «τό βουνό τοῦ Ἀλεξάνδρου»¹³, τό ἴδιο καί στήν Καστοριά¹⁴, ἐνῶ στό Κάστρο τῆς Χαλκιδικῆς βρίσκονται κίονες, οἱ ὁποῖοι, κατά τή

8. Γ. Μπακαλάκης, Ἀπό τή ζωντανή Φυλλάδα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Μακεδονικόν Ἡμερολόγιον Ν. Σφενδόνη 15 (1939), σ. 98. Εἶναι ἐμφανῆς στή διήγηση αὐτή ὁ συμφορμὸς στοιχείων ἀπὸ ἐπὶ μέρους παραδόσεις περὶ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, μέ ἐτυμολογικὲς ἐρμηνεῖες.

9. Γ.Κ. Σπυριδάκης, Συμβολὴ εἰς τήν μελέτην τῶν δημοδῶν παραδόσεων καὶ δοξασιῶν περὶ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. «Γέρας Ἀντωνίου Κεραμοπούλλου», Ἀθήνα 1953, σ. 387.

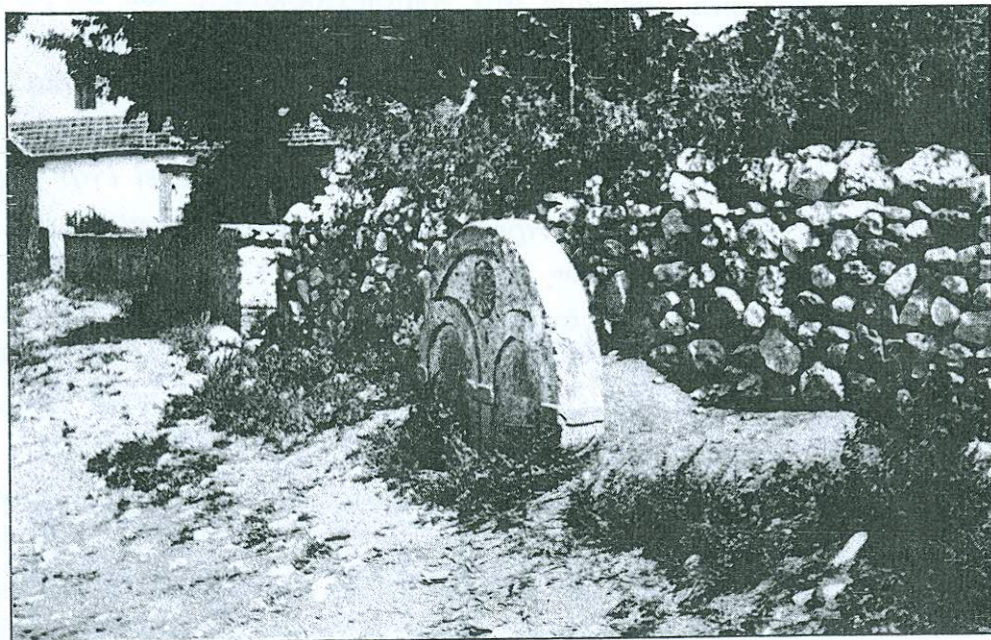
10. G. F. Abbot, *Macedonian Folklore*. Cambridge 1903 (φωτομηχανικὴ ἀνατύπωση: Chicago, IMXA, 1969), σ. 279.

11. Abbot, ὁ.π., σ. 280.

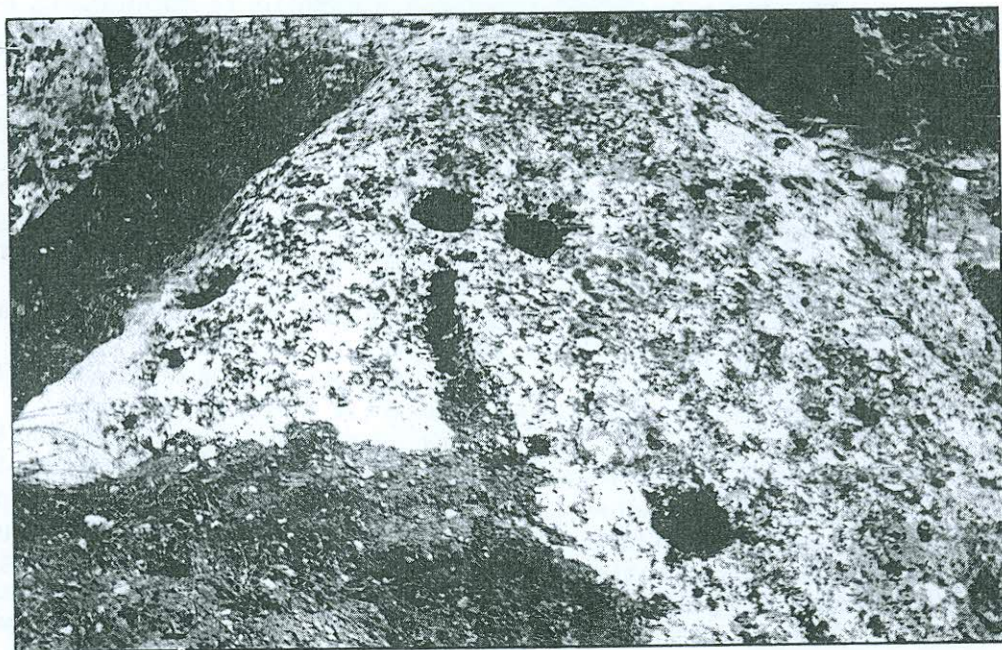
12. Κ.Α. (=Κέντρο Ἐρεῦνης Ἑλληνικῆς Λαογραφίας Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν) χρο. ἀρ. 2761, σ. 409, φωτογρ. ἀρ. 25 (συλλογέας Γ.Ν. Αἰκατερινίδης, Ροδολεῖβος Σερρῶν, 1963). Ὅπως ἱστορεῖ ὁ Πλούταρχος (7, 2-4), ὁ Φίλιππος «μετεπέμψατο τῶν φιλοσόφων τὸν ἐνδοξότατον καὶ λογιώτατον Ἀριστοτέλην», γιὰ τὴ μόρφωση τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἀκόμη ἡ πληροφορία τοῦ Πλούταρχου (ὁ.π.) ὅτι στήν ἐποχὴ του ἔδειχναν τά πέτρινα καθίσματα τοῦ Ἀριστοτέλη καὶ τούς σκιεροὺς χώρους γιὰ τό περπάτημα.

13. Abbott, ὁ.π., σ. 280.

14. Ν.Κ. Μουτσόπουλος, Ἐκκλησίες τῆς Καστοριάς, 9ος-11ος αἰ. «Παρατηρητής», Θεσσαλονίκη 1992, Πίν. 1 («Ἀεροφωτογραφία τῆς Καστοριάς καὶ στό βάθος τό βουνό πού οἱ Καστοριανοὶ ὀνομάζουν "Μέγα Ἀλέξανδρο", ἐξαιτίας τῆς μορφολογίας τῶν ἀσβεστολιθικῶν βράχων, τῆς κορυφῆς, πού μοιάζουν, ἀπὸ μακριά, μέ πρόσωπο "μαρμαρωμένου" γίγαντα»).

«Γουρνίγια», τό μέρος πού ξεκουραζόταν ό Μ. Άλέξανδρος πηγαίνοντας στά Στάγεια (Ροδολεΐβος Σερωών 1964· φωτογρ.: Γ.Ν. Αϊκατερινίδης).

Ίχνη σέ βράχο, πού ή τοπική παράδοση συνδέει μέ τόν Βουκεφάλα (Μανδΐλι Σερωών, 1963· φωτογρ.: Γ.Ν. Αϊκατερινίδης).

λαϊκή δοξασία, ἀνήκουν στό νομισματοσκοπεῖο τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου¹⁵.

Γιά ἐρειπωμένο σήμερα πύργο στόν Ἅγιο Βασίλειο Λαγκαδᾶ λέγεται ὅτι «ὁ βασιλεύς Ἀλέξανδρος εἶχε δύο θυγατέρες καί τίς πάντρεψε. Τή μιά τήν ἔδωσε στή Χαλκιδική καί τῆς ἔχτισε ἐκεῖ ἕναν πύργο νά κατοικῆ, τήν ἄλλη τήν πάντρεψε ἐδῶ στόν Ἀἰ-Βασίλη καί ἔχτισε καί γι' αὐτήν τόν πύργο τοῦτο»¹⁶.

Ἀρκετές διηγήσεις ἀναφέρονται στόν Βουκεφάλα, τό ἀγαπημένο ἄλογό του. Μαρμάρinos π.χ. τάφος τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων στούς Φιλίππους πιστεύεται ὅτι ὑπῆρξε «τό παχνί τῆς φοράδας τοῦ βασιλιᾶ Ἀλέξανδρου τοῦ Μεγάλου»¹⁷.

Ἰδιαίτερα συχνές εἶναι οἱ παραδόσεις πού συνδέουν ἴχνη πάνω σέ βράχους μέ τό πάτημα τοῦ ἀλόγου αὐτοῦ, ὅπως στήν ὄχθη τοῦ ποταμοῦ Βενέτικου, μεταξύ Γρεβενῶν καί Κοζάνης, ὅπου δείχνονται πάνω σέ βράχο, κοντά στή γέφυρα, τά ἴχνη τῶν πετάλων του Βουκεφάλα, πού, ὅπως λέγεται, ἀποτυπώθηκαν ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος ἔφιππος πέρασε μέ ἄλμα τοῦ ἀλόγου του στήν ἀντιπέρα ὄχθη¹⁸.

Παρόμοια ἴχνη, πού συνδέονται μέ ἀνάλογες παραδόσεις, ἐντοπίζονται ἐπίσης στό Δραγοβίσι τῆς Καλαμπάκας¹⁹, στό Μανδήλι²⁰, στόν Σφε-

15. Abbott, ὁ.π., σ. 280. Ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι παραδόσεις τῆς μορφῆς αὐτῆς γιά τόν Ἀλέξανδρο εἶναι γνωστές ἀπό πολύ ἔνωρις. Στή Θήβα π.χ. ἔδειχναν μία βελανιδιά, ἡ ὁποία ὀνομαζόταν «τοῦ Ἀλεξάνδρου», ἐπειδή, ὅπως λέγεται, εἶχε κατασηνώσει ἐκεῖ κοντά (Πλούταρχος, 9, 3-4) καί στήν Τύρο τῆς Κύπρου ἔδειχναν κάποια βρύση, κοντά στήν ὁποία, ἔλεγαν, εἶχε δεῖ κάποιο σημμαδιακό ὄνειρο ὁ Ἀλέξανδρος (Πλούταρχος, 24, 9).

16. Δ. Πετρόπουλος, Ὁ πύργος τοῦ Ἀἰ-Βασίλη. Μακεδονικόν Ἡμερολόγιον Ν. Σφενδόνη, ἔτ. 15 (1939), σ. 184.

17. Ν.Γ. Πολίτης, Παραδόσεις, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1904, σελ. 80-81, ἀρ. 157. Τοῦ ἰδίου, Λαογραφικά Σύμμεικτα Α' (1920), σ. 50.

18. Κ. Ρωμαῖος, Ἀχνάρια πάνω σέ βράχους. Ἀρχεῖο Θερακικοῦ Θεσσαροῦ 13 (1946-47), σ. 225. Τό μοτίβο ἀρχαιότατο, μέ παλαιότερο γνωστό παράδειγμα τῆ μαρτυρία τοῦ Ἡροδότου (Δ 82) ὅτι ὑπῆρχε στούς Ἑλληνας τῆς Σκυθίας ἡ παράδοση γιά σημάδι ἀπό τό ἀχνάρι τοῦ Ἡρακλῆ («ἴχνος Ἡρακλέος») πάνω σέ βράχο.

19. Ἀλέξ. Χατζηγιάκης, Τ' Ἀσπροπόταμο Πίνδου. Παραδόσεις. Τρίκλινα 1948, σ. 31, ἀρ. 54 («... βλέπουν τίς νύχτες νά περνάει στό μέρος αὐτό ἕνας ὄμορφος καβαλάρης. Λένε πῶς εἶναι ὁ Ἀἰ-Γιώργης, μὰ οἱ πῶς πολλοί ἐπιμένουν νά λένε πῶς εἶναι ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος»).

20. Κ.Α. χφο ἀρ. 2761, ὁ.π., σ. 375 («ἡ μιά πέτρα ἔχει τά πόδια τοῦ ἀλόγου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Ἐτεῖ τό βρήκαμε ἀπό τούς παπποῦδες καί τίς γιαγιάδες μας»).

λινό²¹ καί στήν Κορμίστα²² τῶν Σερρών, στήν Καλλιθέα τῆς Δράμας²³, στά Κιμμέρια τῆς Ξάνθης²⁴, στήν περιοχή τοῦ Ὀλύμπου κ.ά.²⁵

Ἡ συχνή ἀναφορά στόν Βουκεφάλα πρέπει νά ἀναζητηθεῖ στή «Φυλλάδα». Ἐκεῖ λέγεται ὅτι ἐπί βασιλείας Φιλίππου «ἐγεννήθη ἓνα ἄλογον πολλά θαυμαστόν, μέ ἓνα σημάδι εἰς τό ἓνα τό δεξιόν του ποδάρι, ἔχοντας τό κεφάλι εἰς εἶδος βοϊδίου, μέ κέρατα μεγάλα ἕως μίαν πήχυν»²⁶.

Εἶναι γνωστή ἡ ἀγάπη τοῦ Ἀλεξάνδρου στό ἄλογο αὐτό. Ὁ δαμιασμός του, ἄλλωστε, ἀπό τό νεαρό βασιλόπουλο στά δεκατέσσερά του χρόνια, ἀπετέλεσε τό πρῶτο κατόρθωμα τοῦ μετέπειτα κοσμοκράτορα. Ὅπως ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος, «οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ἀηγάλαξαν, ὁ δέ πατήρ καί δακρυῶσαι τι λέγεται πρός τήν χαράν, καί καταβάντος αὐτοῦ τήν κεφαλὴν φιλήσας, "ὦ παῖ", φάναι, "ζῆτει σεαυτῷ βασιλείαν ἴσῃν· Μακεδονία γάρ σ' οὐ χωρεῖ"»²⁷.

Στόν «βασιλιά Μεγαλέξαντρο», σύμφωνα μέ παράδοση ἀπό τή Ζάκυνθο, ἐχάρισαν οἱ δύο ἀπό τίς Μοῖρες εὐφυΐα, γενναιότητα καί ἄλλες ἀρετές. Ἡ τρίτη ὅμως Μοῖρα τόν ἐπροίκισε μέ τήν ἀχαριστία. Ἔτσι ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ἀποφάσισε κάποτε, ἐπειδή δέν τοῦ ἀρκοῦσε ἡ δύναμη πού εἶχε στή γῆ, νά πηδήσει ἀπό τήν κορυφή τοῦ ὄρους Σκοποῦ, γιά νά

21. Κ.Α. χρο ἀρ. 2761, ὁ.π., σελ. 375-76 («ἦταν τόσο μεγάλο τό ἄλογο καί τόσο γρήγορο, πού μόνο τήν πρώτη πατημασιά ἄφησε»).

22. Κ.Α. χρο 2762, σ. 119 (συλλ. Γ.Ν.Αϊκατερινίδης, Κορμίστα Σερρών, 1963: «πάτημα ἑνός ἀλόγου καί μιᾶ ἀνθρώπινη πατημασιά· λέγανε πώς ἐκεῖ πάνω πάτησε ὁ Μ. Ἀλέξανδρος γιά νά βγεῖ σ' ἄλογό του»).

23. Κ.Α. χρο ἀρ. 3895, σ. 96 (συλλ. Γ.Ν. Αϊκατερινίδης, Καλλιθέα Δράμας, 1964: «ἀποτυπώματα καί πέταλο καί φαίνονται καί τά κερφιά του»).

24. Στ.Δ. Ἡμελλος, Λαογραφική ἀποστολή εἰς τήν περιοχὴν Ξάνθης. Ἐπετηρίς Λαογραφικοῦ Ἀρχείου ΙΓ'-ΙΔ' (1960-61), σελ. 408 καί 410 (εἰκόνα). Στή σ. 409 παράδοση ἐπίσης γιά τόν Μ. Ἀλέξανδρο, ἡ ὁποία ἀπηχεῖ τό μοτίβο τῆς γεροντοκτονίας (Ν.Γ. Πολίτης, Παραδόσεις Β', σ. 1204).

25. Κ.Α. χρο ἀρ. 4432, σ. 3-4 (συλλ. Αϊκατερινὴ Πολυμέρου-Καμηλάκη, Καλλιπεῦκη Ὀλύμπου, 1986: «ὑπάρχει μιᾶ πατ'σιά σί μιᾶ πέτρα· λένε ὅτι εἶναι ἡ πατ'σιά τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάντρου...»· σχετική ἀνακοίνωση ἐγινε ἀπό τή συλλογέα στό Συνέδριο «Ὁ Ὀλυμπος στή ζωὴ τῶν Ἑλλήνων», 26-28 Αὐγούστου 1994, στήν Ἐλασσόνα).

26. Πάλλης, Ἡ φυλλάδα τοῦ Μεγαλέξαντρου, σ. 60.

27. Πλούταρχος, 6, 8. Ὁ Βουκεφάλας βρῆκε τό θάνατο στήν ἡλικία τῶν τριάντα ἐτῶν (ἀπό τραύματα, ἢ, ὅπως λέγουν ἄλλοι, ἀπό γηραιότητα), πρός τιμὴν του δέ ὁ Ἀλέξανδρος ἴδρυνε πόλη κοντά στόν Ὑδάσπη, τήν ὁποία ὀνόμασε Βουκεφαλία (Πλούταρχος, 61). Κατά τή «Φυλλάδα», πέθανε ἀπό τή λύπη του γιά τό θάνατο τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀφοῦ πρῶτα κατασπάρραξε τόν ὑπαίτιο τοῦ θανάτου του (Βελουδής, ὁ.π., σ. 115).

συλλάβει τόν ἥλιο καί, ἀφοῦ ἀναμετρηθεῖ μαζί του στήν πάλι, νά γίνει ὁ ἴδιος βασιλιάς τοῦ οὐρανοῦ. Ὁ Θεός ὁμως τόν τιμώρησε γιά τήν ἀλαζονεία του αὐτή καί τόν κατακεραύνωσε²⁸.

Ἡ παραπάνω παράδοση ἀκολουθεῖ, στήν κεντρική ἰδέα, τή διήγηση τοῦ Ψευδο-Καλλισθένη, ὅτι ὁ Μ. Ἀλέξανδρος, ἀφοῦ ὑπέταξε ὅλον τόν κόσμον, ἐπεχείρησε νά ἀνεβεῖ στόν οὐρανό.

Γιά νά πραγματοποιήσει τήν ἀνάβαση αὐτή, ἔξεψε σέ ἄρμα δύο γιγάντια ὄρνεα σαρκοβόρα (μερικά χειρόγραφα τά περιγράφουν ὡς γρύπες), ἀφοῦ τά ἄφησε γιά τρεῖς ἡμέρες νησιτικά. Ὁρθίος στό ἄρμα, κρατοῦσε συνεχῶς πάνω ἀπό τά κεφάλια τῶν ὄρνέων στερεωμένο σέ κοντάρι «ἦπαρ ἵππων», ἔτσι ὥστε τά πεινασμένα φτερωτά ζῶα, στήν προσπάθειά τους νά φθάσουν τήν τροφή (σέ ἄλλες παραλλαγές τή θέση τοῦ δολώματος ἔχουν πάρει ἓνα ἢ δύο ὀλόκληρα ζῶα), πετοῦσαν ὀλοένα ψηλότερα στούς αἰθέρες, ὥσπου ἔφεραν τόν Ἀλέξανδρο στόν οὐρανό. Ὅμως δέν ἔμεινε ἐκεῖ γιά πολύ, γιατί ἓνα ἀνθρωπόμορφο ὄρνεο (σέ μερικές παραλλαγές ὀνομάζεται ἄγγελος) τοῦ παρουσιάζεται καί τοῦ ἐπισημαίνει τίς συνέπειες αὐτῆς τῆς ἔπαρσης: «Ἀλέξανδρε, τά ἐπίγεια μὴ γινώσκων, πῶς τά οὐράνια καταλαβεῖν ἐπιζητεῖς; Ὑπόστρεψον οὖν διά τάχους ἐπὶ τήν γῆν, μήπως ὄρνέοις τούτοις κατάρωμα γενήσῃ»²⁹.

Σάν καλός Χριστιανός, πείθεται καί ἐπιστρέφει σῶος στή γῆ. Ἡ προσογείωσή του ὁμως ἔγινε πολύ μακριά ἀπό τόν τόπο τῆς ἀπογείωσης καί χρειάσθηκε πολύμηνη πορεία γιά νά βρεῖ τό στρατόπεδό του, ὅπου ἔφθασε, ὅπως τόν δείχνουν οἱ εἰκονογραφήσεις στά χειρόγραφα, ρακένδυτος καί καταπονημένος. Τό ἐπεισόδιο αὐτό, ἓνα ἀπό τά πιό προσφιλή στή φανταστική βιογραφία του, παραστάθηκε σέ πολυάριθμα ἔργα βυζαντινά, ἀνατολικά καί δυτικοευρωπαϊκά, σέ γλυπτά, ψηφιδωτά, χαρκακικά, τοιχογραφίες, μικρογραφίες καί κεντήματα³⁰.

Ἄλλες παραδόσεις κάνουν λόγο γιά πορεία τοῦ Ἀλεξάνδρου στά ἔγκατα τῆς γῆς. Στήν περιοχὴ τοῦ Παρνασσοῦ λέγεται ὅτι κατέβηκε μέσα ἀπό ἓνα σπήλαιο στόν τόπο ὅπου διέμεναν οἱ ἀμαρτωλοὶ³¹ καί ἄλλη πα-

28. Διον.-Ἄγγ. Μινῶτος, Ζακυνθινὰ μυθικὰ διηγήσεις περὶ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου μετὰ παρατηρήσεων ὑπὸ Στ. Π. Κυριακίδου. Μακεδονικά Β' (1952), σ. 690, ἀρ. 4.

29. Μέγας Ἀλέξανδρος, ὅ.π., σ. 28, Σπυριδάκης, Συμβολή, ὅ.π., σ. 391.

30. Μέγας Ἀλέξανδρος, ὅ.π., σ. 28.

31. Σπυριδάκης, Συμβολή, ὅ.π., σελ. 399-400.

Μαρμάρινη πλάκα του 14ου αι., με ανάγλυφη παράσταση της αναβάσεως του Μ. Ἀλεξάνδρου στους ούρανοῦς (Μουσείο Μυστρά, ἀρ. 1081).

Περισκό πιάτο του 18ου αιώνα, όπου παριστάνεται ὁ Ἀλέξανδρος νά ἀναζητεῖ τό «ὔδωρ τῆς ζωῆς» (Ἐγκυκλοπαίδεια «Πάπυρος-Λαρούς -Μπριτάννικα»).

ράδοση ἀπό τήν Ἡπειρο ἀναφέρει ὅτι κατόρθωσε νά βγεῖ καί πάλι στόν ἐπάνω κόσμο, χάρις «στην ἀράπικη φοράδα του πού ἔχε ἀφήσει ἐκεῖ τό πουλαράκι της καί τήν ἔκανεν ὁ μητρικός πόθος νά βρῆ στά σκοτεινά τό δρόμο ν' ἀνεβῆ»³². Ὅμοιες παραδόσεις ἐπιχωριάζουν ἐπίσης στήν Κρήτη³³ καί στήν Πελοπόννησο³⁴.

Καί οἱ παραδόσεις αὐτές βρῖσκονται σέ ἄμεση συνάφεια μέ τή μυθιστοριογραφία τοῦ Ψευδο-Καλλισθένη. Σύμφωνα μ' αὐτή, ὁ Μ. Ἀλέξανδρος, πορευόμενος μέ χίλιους στρατιῶτες σέ τόπους σκοτεινοῦς καί κρημνώδεις, γιά νά ἐξερευνήσει τίς ἄκρες τοῦ κόσμου, ἐπειδή φοβήθηκε μήπως δέν μπορέσουν νά γυρίσουν πίσω τά ἄλογα, ζήτησε τή γνώμη ἐνός γέροντα, ὁ ὁποῖος τόν συμβούλευσε νά πάρει «ἵππους θηλείας ἐχούσας πάλους», ν' ἀφήσει ὅμως τά πουλαράκια στό σημεῖο τῆς ἐκκινήσεως. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔκαμε ὅπως τόν συμβούλευσε ὁ γέροντας καί ἄρχισε νά προχωρεῖ στά ἔγκατα τῆς γῆς, ξαφνικά ὅμως παρουσιάσθηκαν τρία ἀνθρωπόμορφα ὄρνεα, πού τοῦ κραύγασαν νά γυρίσει πίσω, διότι ὁ χώρος αὐτός ἀνήκε στόν θεό καί μόνο.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀποφάσισε καί στήν περίπτωση αὐτή νά ὑπακούσει, προτρέποντας συγχρόνως στούς στρατιῶτες του «ἐκαστος ὁ βούλεται τῶν ᾧδε ἀράτω, εἴτε λίθον, εἴτε πηλόν ἢ καί ξύλον». Πράγματι, «πολλοί τῶν στρατιωτῶν ἐκ τῆς παρακειμένης ὕλης ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ ἔλαβον ἐκαστος ὁ εὔρεν(...). Ὅτε οὖν ἐξῆλθον εἰς τό φῶς ἔνθα ἦσαν οἱ ἕτεροι στρατιῶται καί ἀλλήλους θεασάμενοι, εὔρον μαργαρίτας καί λίθους τιμῆς ἀξίους. Τούτους ἰδόντες πάντες μετεμελήθησαν οἵτινες οὐκ ἔλαβον, ὅσοι δέ ἔλαβον ὑπερηύχοντο πάντες τῷ γέροντι καί τῷ Ἀλεξάνδρῳ διά τήν ἀγαθήν αὐτῶν βουλήν»³⁵.

Ἐνα ἄλλο σπουδαῖο ἐπίσης ἐγχείρημα, ἡ ἐξερεύνηση τῶν βυθῶν τοῦ Ὠκεανοῦ, εἰκονίζεται σέ πολυάριθμα χειρόγραφα. Ἡ «βυθοσκόπηση» αὐτή τῆς θάλασσας ἀπό τόν Ἀλέξανδρο, σύμφωνα μέ μιὰ λαϊκή παράδοση, δέν ἔγινε στόν Ὠκεανό ἀλλά στά νερά τῆς Σαντορίνης. Γιά τήν πραγματοποίησή της ὁ Ἀλέξανδρος προστάζει νά τοῦ φτιάξουν ἕνα σκάφος, σέ μορφή καμπάνας ἢ βαρελιοῦ ἀπό γυαλί. Μαζί του στό ταξίδι

32. Ἡπειρωτικά Γράμματα Α' (1943-44), τεῦχ. 1, σ. 18, ἀρ. 12.

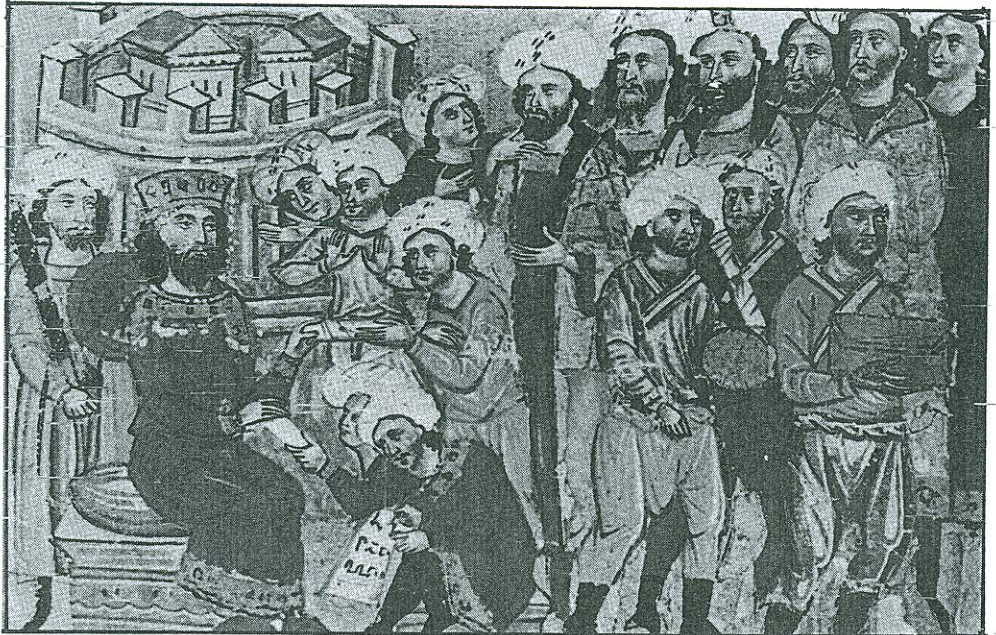
33. Γ. Κ. Σπυριδάκης, Κρητικά παραδόσεις, Ἐπετηρίς Ἐταιρείας Κρητικῶν Σπουδῶν 13 (1939), σ. 136, ἀρ. 2.

34. Κ.Λ. χρο ἀρ. 11593Ε, σ. 44 (συλλ. Γεωργία Ταρσοῦλη, Πυλία, 1938).

35. Σπυριδάκης, Συμβολή, ὁ.π., σελ. 400 - 401.

Ἄργυρό τετράδραχμο Λυσιμάχου (305-281 π.Χ.). Κυρία ὄψη: κεφαλή Μ. Ἀλεξάνδρου θεοποιημένου, μέ κέρατα Ἄμμωνος Διός (Ἀθήνα, Νομισματικό Μουσεῖο).

Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ὡς αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου, σέ χειρόγραφο τοῦ 14ου αἰῶνα (φωτογρ. ἀρχεῖο Θ. Προβατάκη).

παίρνει τρία ζῶα: ἓναν πετεινό, μιὰ γάτα καί ἓνα σκύλο· τοῦ πετεινοῦ τό λάλημα θά τόν πληροφοροῦσε, ὅσο θά ἦταν στά σκοτεινά βάθη τῆς θάλασσας, ἂν εἶναι μέρα ἢ νύχτα, τῆς γάτας ἢ ἀναπνοή, ὅπως πίστευαν, θά καθάριζε τόν ἀέρα στό σκάφος, ἐνῶ τό σκύλο, ἂν γιά κάποιον λόγο δέν θά μποροῦσε νά ἀναδυθεῖ, θά τόν σκότωνε καί ἡ θάλασσα, πού δέν κρατᾶ πτώματα στό βυθό της, θά τόν ξέβραζε στήν ἀκτὴ καί μαζί μ' αὐτόν καί τοὺς ἄλλους ἐπιβάτες τοῦ βαθυσκάφους. Ἡ πρόνοια αὐτὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου δικαιώθηκε, γιατί τό ἀτύχημα συνέβη, ἀπό ἀδεξιότητα τοῦ ἀνθρώπου πού εἶχε τὴ φροντίδα νά ξετυλίγει τὴν ἄλυσίδα γιά τὴν κατάδυση τοῦ σκάφους³⁶.

*

Μιὰ ομάδα ιδιότυπων παραδόσεων κάνει λόγο γιά φυσικό ἐλάττωμα τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅτι εἶχε ἀφτιά τράγου ἢ κάποιου ἄλλου ζώου. Στὶς παραδόσεις αὐτές ἀπηχεῖται, προφανῶς, ἀνάμνηση τοῦ ἀρχαίου μύθου γιά τόν Μίδα, τό βασιλιά τῆς Φρυγίας. Ὁ Ἀπόλλων, τιμωρώντας τον, ἐπειδὴ σέ μουσικό ἀγώνα προέκρινε ἄλλον ὡς νικητὴ, μετέβαλε τὰ ἀφτιά του ὅμοια μέ ὄνου³⁷.

Σέ παραλλαγές τῆς διηγήσεως ὁ Ἀλέξανδρος παρουσιάζεται μέ κέρατα. Στὴ δημιουργία τῶν παραδόσεων τούτων συνέβαλε ἡ λατρεία του στήν Αἴγυπτο ὡς θεοῦ Ἄμμωνος, ὁ ὁποῖος παριστάνεται πάντοτε μέ κέρατα κριαριοῦ στό κεφάλι. Κατά ὅμοιον τρόπο, ὑπάρχουν ἀγαλματίδια τῆς Ἀλεξανδρινῆς ἐποχῆς, πού εἰκονίζουν τόν Ἀλέξανδρο μέ κέρατα κριαριοῦ. Ἀργότερα ἓνας ἀπό τοὺς διαδόχους, ὁ βασιλιάς τῆς Θράκης Λυσίμαχος, ἔκοψε νομίσματα πού εἶχαν ἀπό τὴ μία ὄψη τό κεφάλι τοῦ Ἀλεξάνδρου μέ τὰ κέρατα.

Τὰ νομίσματα αὐτὰ ἦταν πολὺ γνωστά σέ ὅλες τίς χώρες τῆς Ἀνατολῆς, γιατί ἀποτελοῦσαν διεθνές νόμισμα τῆς ἐποχῆς. Ἐξαιτίας τῶν νομισμάτων τούτων, οἱ ἀραβόφωνοι πληθυσμοὶ ἔδωσαν στόν Ἀλέξανδρο τό παρωνύμιο «Δικέρατος». Στὴ δημιουργία τοῦ προσωνυμίου αὐτοῦ συνετέλεσε καί ἄλλο νόμισμα, πού ἔκοψε ὁ Πτολεμαῖος Σωτήρ, στό ὁποῖο τό

36. Μέγας Ἀλέξανδρος, ὁ.π., σελ. 28-29. Κατά τὴ «Φυλλάδα», ὁ Ἀλέξανδρος καταδύθηκε μέσα σέ «μιὰ κασέλλαν ἀπὸ κρύσταλλο», οἱ δὲ σύντροφοί του τόν ἀνέσπραν ὅταν ἓνα τεράστιο ψάρι («ὡσπερ ἓνα μέγαλον βουβάλι») χτύπησε τὴν κασέλα καί αὐτοὶ τό θεώρησαν ὡς τό προσσηφωνημένο σπίνθημα («ὁπόταν ταράξω τὰ σχοινία, νά μέ τραβήσετε ἔξω» (Βελουδῆς, ὁ.π., σ. 103).

37. Σπυριδάκης, Συμβολή, ὁ.π., σελ. 391-397.

κεφάλι του Ἀλεξάνδρου εἶναι σκεπασμένο μέ προβιά ἐλέφαντα, σύμβολο ἀναμνηστικό τῆς ἐκστρατείας στήν Ἰνδία. Οἱ χαυλιόδοντες του ζώου προεξέχουν ὅπως δύο κέρατα πάνω ἀπό τό κεφάλι³⁸.

Μέ τό ἐπίθετο «Δικέρατος» (Δίκερως, Djul Karcin) περιλαμβάνει τόν Ἀλέξανδρο ὁ Μωάμεθ στό Κοράνιο, ὅπου τόν συγκαταλέγει μεταξύ τῶν προφητῶν τῆς προϊσλαμικῆς ἐποχῆς. Οἱ μεταγενέστεροι ὁμως Μουσουλμάνοι χρονογράφοι, διαστρέφοντας τήν Ἱστορία, παριστάνουν τόν Ἀλέξανδρο φανατικό μουσουλμάνο. Ἀντίστοιχα, οἱ Βυζαντινοί τόν παριστάνουν ὡς θεοσεβούμενο χριστιανό βασιλιά, ἤ ὡς ἅγιο καί ὄσιο, πού ιδρύει μοναστήρια καί ἐκκλησίες, κατά τό πρότυπο τῶν βυζαντινῶν αυτοκρατόρων³⁹.

Μιά ἄλλη, διαφορετική, παράδοση σχετίζεται μέ τό ἰδιότυπο παραδοσιακό κάλυμμα τῆς κεφαλῆς πού μοιάζει μέ μακεδονικό κράνος, τό ὁποῖο φοροῦν οἱ Καραγκούνισσες:

«Τούν παλαιό κινό, εἶχε μία φουρά ἢ βασιλιάς Ἀλέξαντρους πόλεμου ἰκεῖ κατ' τά Φέρσαλα. Οἱ Θισσαλοί πού ἦντασαν μαζί του ἤρθι στιγμή κ' ἰδεῖλιασαν κί τόν ἀφ'καν κ' ἔφ'γαν. Τότις οἱ γυναῖκες του πού φέρναν νιρό'ς τού στρατό, καθώς εἶδαν τούς ἄντρες νά φεύγουν, ἄρπαξαν τᾶρματά τουν, σιάθ'καν, πουλέμ'σαν κ' ἰνίκησαν. Ἡ Ἀλέξαντρους λοιπό γιά νά τιμήση τήν παλληκαριά τουν κί γιά νά ντρουσιάσ' τούς ἄντρες ἔβγαλε διαταή νά φουρέσουν τά μαντήλια τουν γυνικῶν οἱ ἄντρες καί τουν ἀντρῶν τοῖς πικικιφαλαίς οἱ γ'ναῖκεις. Κί' ἀπού τούν κινό ἰκεῖνου φουροῦν οἱ Καραγκούνηδες μαῦρα μαντήλια 'ς τού κινάλι, κί' οἱ γ'ναῖκεις τουν φουροῦν πικικιφαλαίς»⁴⁰.

Παραλλαγή τῆς παραδόσεως ἐπιχωριάζει στή Μακεδονία, στήν περιοχή τῆ γνωστή μέ τό ὄνομα «Ρουμούλκι», ἢ ὁποῖα περιλαμβάνει γύρω στά πενήντα χωριά, σκορπισμένα στόν κάμπο τῆς Θεσσαλονίκης.

Ὁ ὄρος σημαίνει «χώρα τῶν Ρωμῶν», ἐπειδή ὁ τόπος ἐκατοικεῖτο πάντοτε ἀπό ἀμιγῆ ἐλληνικό πληθυσμό καί κατά τήν τουρκοκρατία. Καί εἶναι ἀξιοσημεῖωτο ὅτι καί στήν περίοδο του Μακεδονικοῦ Ἀγώνα, παρᾶ

38. Πάλλης, ὅ.π., σελ. 19-20. Βλ. καί Peter R. Franke, Ἡ Μακεδονία καί τά νομίσματά της. Νομισματικά Χρονικά 1 (1972), σελ. 29-30, εἰκ. 15 καί 16.

39. Πάλλης, ὅ.π., σελ. 15-16, Σπυριδάκης, Συμβολή, ὅ.π., σ. 397.

40. Πολίτης, Παραδόσεις Α', ὅ.π., ἀρ. 8, σ. 6.

τίς πιέσεις τῶν κοιμητατζήδων, οἱ γυναῖκες τῆς περιοχῆς δέν ἀπαρνήθηκαν τό «κατσούλι», τόν πολύτιμο παραδοσιακό κεφαλόδεσμό τους⁴¹.

Σχετικές ὁμως μέ τούς πολέμους τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶναι κυρίως διηγήσεις πού ἀναφέρονται στήν ἐκστρατεία του στή χώρα τῶν Ἰνδιῶν. Παράδοση ἀπό τήν Ἀργυρούπολη τοῦ Πόντου λέγει ὅτι ὁ Μ. Ἀλέξανδρος, ὅταν ἔφθασε βαθιά στή μυθική γιά τούς χρόνους ἐκείνους χώρα, βρῆκε μιά μεγάλη πέτρα, ἀπό χρόνια ἐγκαταλειμμένη ἐκεῖ, μέ τήν προτροπή: «Στάσου, μὴν προχωρεῖς παραπέρα». Ὁ Ἀλέξανδρος σεβάστηκε μέν τήν προτροπή, ἤθελε ὁμως καί νά προχωρήσει. Γι' αὐτό διέταξε καί τοποθέτησαν τήν πέτρα σ' ἓνα ἄρμα, πού πήγαινε πάντα μπροστά ἀπό τό στρατό. Ἔτσι προχώρησε, χωρίς νά προσπεράσει τήν πέτρα⁴².

Στήν παράδοση αὐτή εἶναι προφανῆς λογία ἐπίδραση, μέ συμφυρμό τῆς «Φυλλάδας». Ὅπως ἀναφέρει ὁ Ἀρριανός, ὁ στρατός τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀρνήθηκε νά προχωρήσει πέραν τῶν Ἰνδιῶν, ἐνῶ ἡ μυθιστοριογραφία περιγράφει ὅτι πορευόμενος ὁ Ἀλέξανδρος πρὸς τά πέρατα τοῦ κόσμου, βλέπει ξαφνικά στύλο πού ἔγραφε ὅτι μέχρι ἐκεῖ μπορούσε νά προχωρήσει κανεῖς, διαφορετικά κινδύνευε μέ ἀφανισμό. Ὁ Ἀλέξανδρος ὁμως, «ἀνέγνωσε τά γράμματα, καί ἔβγαλε τό ἐπανωφόρι του, καί τά ἐσκέπασε, καί ἔβαλε καί τό στέμμια του ἐπάνω, διά νά μὴν ἰδῆ ἄλλος τά γράμματα καί φοβηθῆ τό φουσαῖτον»⁴³.

Στήν ἐκστρατεία τῶν Ἰνδιῶν κάνει ἀναφορά γνωστό ἔθιμο τοῦ Βορειοελλαδικοῦ χώρου, κατά λογία προφανῶς καί πάλι ἐπίδραση. Μία ἐρμηνεία, δηλαδή, πού δίδεται στή Νικήσιανη τῆς Καβάλας γιά τούς το-

41. Ἀγγελική Χατζημιχάλη, Ἑλληνική λαϊκή τέχνη (Ρουμιοῦλα). «Πυρός», Ἀθήνα 1931, σελ. 36-37 (=τῆς ἰδίας, Ἡ ἑλληνική λαϊκή φορεσιά. «Μέλισσα», τόμ. Β', 1983, σ. 210). Πβ. Κ. Ρωμαῖος, Μακεδονία. Μνήμη καί Συνείδηση. Πρακτικά Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 64 (1989), σελ. 215-229. Παρεμφερῆς μέ τήν παράδοση αὐτή εἶναι ἡ διήγηση τῆς «Φυλλάδας» πῶς ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος βεβαιώθηκε ὅτι ἡ ἄρνηση τοῦ στρατεύματός του νά εἰσβάλει στίς Ἰνδίες ὀφειλόταν στους Πέρσες πού τόν ἀκολουθοῦσαν, «ἐθιμώθη καί ὀργίσθηκέ τους καί ἐπρόσταξε καί ἐνδυσάν τους γυναῖκια ροῦχα καί ἐτύλιξε τά κεφάλια τους μέ κόκκινα μαντήλια, τά ὅποια φοροῦσιν ἕως τήν σήμερον οἱ Πέρσαι καί οἱ Ἀγαρηνοί» (Βελουδῆς, ὅ.π., σελ. 82-83).

42. Κ.Λ. χρο ἄρ. 1152, σ. 1 (συλλ. Δ. Σ. Λουκάτος, 1938).

43. Βελουδῆς, ὅ.π., σελ. 70-71 («Περί τοῦ στύλου τοῦ Σοσόγχου»). Ἐδῶ θά μπορούσε νά ἀναφερθεῖ καί τό τέχνασμα τοῦ Ἀλεξάνδρου μέ τόν «Γόρδιο δεσμό», τό λύσιμιο τοῦ ὁποίου θά χάριζε σ' ὅποιον τό κατόρθωνε τήν κυριαρχία τοῦ κόσμου, κατά τήν τοπική παράδοση (Πλούταρχος, 18, 2-3: «τὴν θρυλουμένην ἄμαξαν εἶδε φλοιῶ κρανεῖας ἐνδεδυμένην, καί λόγον ἐπ' αὐτῇ πιστευόμενον ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἠκουσεν, ὡς τῷ λύσαντι τὸν δεσμόν εἴμαρται βασιλεῖ γενέσθαι τῆς οἰκουμένης...»).

«Άράπηδες»: μεταμφιεσμένοι του Δωδεκαημέρου, οί όποίοι, σύμφωνα μέ τή λαϊκή παράδοση, άπηχούν μνήμες άπό τήν έκστρατεία του Μ. Άλεξάνδρου στίς Ίνδίες (Νικήσιανη Παγγαίου 1965· φωτογρ.: Γ.Ν. Αϊκατερινίδης).

πικούς «Ἀράπηδες», κωδωνοφόρους μεταμφιεσμένους τήν ἡμέρα τοῦ ἁγίου Ἰωάννου (7 Ἰανουαρίου), εἶναι ὅτι αὐτοί θυμίζουν νίκη τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου στίς Ἰνδίες. Τή νίκη αὐτή πέτυχε ὁ συμπατριώτης τους στρατηλάτης κρεμώντας μεγάλα κουδούνια, ὅπως αὐτά πού φοροῦν οἱ Ἀράπηδες σήμερα, στούς στρατιῶτες του, φοβίζοντας ἔτσι τούς ἐχθρικούς ἐλέφαντες, πού πανικόβλητοι στό παράξενο ἄκουσμα, ἔριχναν κάτω τούς ἀναβάτες τους⁴⁴. Ἀλλά καί γιά τά «Καρναβάλια» τοῦ Σοχοῦ Θεσσαλονίκης ἔχει δημοσιευθεῖ ἀνάλογη παράδοση, λογίας ἐπίσης προέλευσης: οἱ ὑψηλόσωμοι μεταμφιεσμένοι τῆς Ἀποκριᾶς συμβολίζουν ἀπογόνους τῶν ἀνδρῶν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου μέ τίς Ἀμαζόνες⁴⁵.

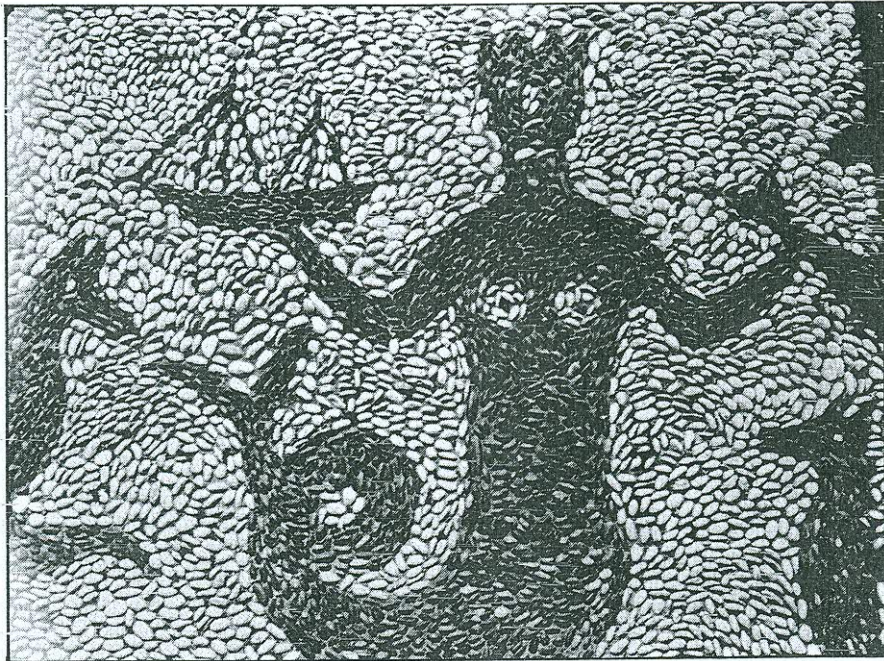
*

Ἐνα ἀπό τά πιό συναρπαστικά κεφάλαια τῆς μυθικῆς ζωῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου συνδέεται μέ τό ἀθάνατο νερό καί τήν ἀδελφή του τή Γοργόνα, τήν ἰχθυόμορφη δαίμονα τῆς θάλασσας. Ἡ ἱστορία τῆς τραγικῆς ἀδελφῆς, ἡ ὁποία διωγμένη ἀπό τίς Ἑρινύες τῶν τύψεων ἢ τῆς ἀδελφικῆς κατάρας τριγυρνᾷ ἀπελπισμένη στά πελάγη καί ζητᾷ ἀπεγνωσμένα νά μάθει ἄν ζεῖ ὁ βασιλιάς Ἀλέξανδρος, ἔχει ἀπήχηση πανελλήνια:

«Οἱ Γοργόνες εἶναι ὠραῖες γυναῖκες, μά ἀπό τή μέση καί κάτω ἔχουνε ὄρα ψαριοῦ (...). Μερικοί λένε πώς τίς περισσότερες φορές φαίνονται τό Σάββατο κατά τά μεσάνυχτα.

44. Γ. Ν. Αἰκατερινίδης, Οἱ Ἀράπηδες τῆς Νικησιανῆς Παγγαίου. Λαογραφία 32 (1982), σελ. 215-226. Εἶναι ἐδῶ φανερή ἡ ἐπίδραση τῆς «Φυλλάδας». Ὅπως ἀναφέρει σχετικά μέ τήν κατάκτηση τῶν Ἰνδιῶν, τό 326 π.Χ., ὁ Πῶρος, ὁ βασιλιάς τῆς χώρας, «ἀπόλυσεν ἑκατόν χιλιάδες ἐλέφαντας καί ἔκαμεν ὡσάν πύργον ἐπάνω τους καί ἔσπεκαν ἐπάνω εἰς κάθε ἐλέφαντα ἀπό εἴκοσι ἀρματωμένοι. Καί ὁ Ἀλέξανδρος ἤρχετο κατά πρόσωπον τῶν ἐλεφάντων καί ἐπρόσταξε κάθε καβαλάρη νά βάλῃ κουδούνια εἰς τό ἄλογόν του... Καί ὡσάν ἤκουσαν καί τά κουδούνια οἱ ἐλέφαντες, ὅπου ἦτον εἰς τά ἄλογα, ἐσπιάχθησαν καί ἔδωκαν νά φύγουν ὀπίσω...» (Βελουδῆς, ὅ.π., σ. 84).

45. Γ. Βιβυλάκης, Τά καρναβάλια στή Βόρειο Ἑλλάδα. Μακεδονική Ζωή, τεύχ. 129 (1977), σ. 39. Πβ. Γ. Ν. Αἰκατερινίδης, Τά Καρναβάλια τοῦ Σοχοῦ Θεσσαλονίκης. Πρακτικά Γ' Συμποσίου Λαογραφίας Βορειοελλαδικοῦ χώρου. ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη 1979, σελ. 29-30. Ἐμφανῆς καί ἐδῶ ἡ ἐπίδραση τῆς «Φυλλάδας». Σ' αὐτήν ὁ Ἀλέξανδρος παρουσιάζεται νά ἀλληλογραφεῖ καί νά ἔρχεται σέ συμφωνία μέ τίς Ἀμαζόνες, «γυναῖκες ἀνδρειωμένες εἰς τ' ἄρματα», πού ζοῦσαν μέ ἰδιότυπη κοινωνική ὀργάνωση. Ὁ Ἀλέξανδρος τίς πληροφορεῖ ὅτι δέν σκοπεύει νά πολεμήσῃ μαζί τους, ζητᾷ ὅμως νά τοῦ στείλουν «χαράτζιον καί χίλιες πεντακόσιες Ἀμαζόνες, τέσ πλέον ἐμορφότερες, μέ ἄλλα τόσα ἄλογα διαλεγμένα καί κάθε χρόνον νά ἀλλάσσονται, ὅρους πού πρόθυμα δέχθησαν οἱ Ἀμαζόνες (Βελουδῆς, ὅ.π., σ. 90).

Γοργόνα σε βοτσαλωτή αυλή των Σπετσών (Έλληνική Έμπορική Ναυτιλία. Έκδοση Έθνικής Τραπέζης τής Ελλάδος, Άθήναι 1972. σ. 405, άρ. 261).

Παράσταση Γοργόνας σε έξωτερικό τοίχο ταβέρνας (Έρέτρια Χαλκίδας, 1995· φωτογρ.: Γ.Ν. Αϊκατερινίδης).

Ἄμα τύχη κανένα καράβι ἀπό τό δρόμο τῆς Γοργόνας, τό ἀδράχνει ἀπό τήν πλώρη καί ρωτᾷ: "Ζῆ ὁ βασιλιάς ὁ Ἀλέξανδρος;" Οἱ ναῦτες πρέπει νά εἰποῦν: "Ζῆ καί βασιλεύει", ἢ "Ζῆ καί βασιλεύει καί τόν κόσμον εἰρηνεύει", ἢ "Ζῆ καί βασιλεύει καί ζωή νά ἔχετε καί σεις". Τότε ἡ Γοργόνα ἀπό τή χαρά της γίνεται ὠραία κόρη, παύει τοὺς ἀνέμους καί τὰ κύματα, καί παίζει τή λύρα της καί τραγουδεῖ γλυκά τραγούδια· καί ἀπ' αὐτή μαθαίνουν οἱ ναῦτες τοὺς καινούργιους σκοπούς (...).

Ἄν ὅμως δέν ἤξεύρουν οἱ ναῦτες καί κάμουν τό λάθος νά εἰποῦν πῶς ὁ βασιλιάς ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέθανε, ἀγριεύει ἡ Γοργόνα καί δίνει μία καί πετᾷ ψηλά τό καράβι καί πέφτει, καί πνίγονται ὅλοι στή θάλασσα. Ἡ φεύγει μέ θρήνους καί μοιρολόγια κι ἀπό τὰ κλάματά της σηκώνεται φοβερή φουρτοῦνα καί πνίγει τό καράβι καί δέ γλυτώνει κανείς»⁴⁶.

Αἴτιο τῆς μεταμόρφωσῆς τους στάθηκε ἡ ἀπερισκεψία τους νά χύσουν τό ἀθάνατο νερό, πού μέ κίνδυνο τῆς ζωῆς του κατόρθωσε ν' ἀποκτήσει ὁ ἀδελφός τους, θέλοντας νά χαρεῖ τόν κόσμο πού εἶχε κατακτήσει:

«(...) Ἄλλ' ἔλα δά ὁ εὐλογημένος πού ἅμα γύρισε στό παλάτι των δέν τό φύλαξε καλά! Τό θωρεῖ ἡ ἀδελφή του καί χωρίς νά συλλογιστῆ εἶντά 'ναι, τό χύνει. Κατά τύχη ἐχύθηκε πάνω σέ μιά ἀγριοκρομμύδα, καί γι' αὐτό αὐτές οἱ κρομμύδες δέν ξεραίνονται ποτέ. Ὁ Ἀλέξανδρος μετά κάμποση ὥρα πάει νά πιῇ τ' ἀθάνατο νερό, ἀλλά πού 'ν' το; Ρωτᾷ τήν ἀδερφή του, κι αὐτή τοῦ λέει, πῶς δέν ἐκάτεχε εἶντά τονε καί τό ἔχυσε. Ὁ βασιλιάς ἐπῆε νά κουζουλαθῆ ἀπό τή μάνιτα καί τή στενοχώρια του καί τῇ καταράστηκε νά γενῆ ἀπό τή μέση καί κάτω ψάρι καί νά βασανίζεται ὥστε νά στέκη ὁ κόσμος στή μέση τοῦ πελάγου.

Ὁ Θεός τ' ἄκουσε, καί ἀπό τότε ὅσοι γυρίζουνε μέ τὰ καράβια τήν βλέπουνε καί παραδέρνεται μέσα στά κύματα. Ὡστόσο τόν Ἀλέξανδρο δέν τότε μισᾷ κι ὡς δὴ κανένα καράβι ρωτᾷ: "Ζῆ ὁ Ἀλέξανδρος;" Κι ἂν ὁ καραβοκύρης εἶναι ἀκάτεχος κι ἀπιλοθητῆ "Ἀπέθανε", ἡ κόρη ἀπό τή μεγάλη της λύπησιν ταράσσει μέ τὰ χέρια καί μέ τὰ ξέπλεκα ξανθὰ μαλλιά τῇ τή θάλασσα, καί πνίγει τό καράβι. Ὅσοι ὅμως κατέχουνε ἀπιλογῶνται "Ζῆ καί βασιλεύει" καί τότε ἡ πολύπαθη κόρη κάνει καλή καρδιά καί τραγουδεῖ χαρούμενη γλυκά τραγούδια. Ἐκεῖ μαθαίνουν οἱ ναῦτες τσοὶ καινούργιους σκοπούς καί τσοὶ φέρνουνε»⁴⁷.

46. Πολίτης, Παραδόσεις Α', ὅ.π., σελ. 307-308, ἀρ. 551.

47. Πολίτης, Παραδόσεις Α', ὅ.π., σελ. 308-310, ἀρ. 552.

Ἡ αἰνιγματική μορφή τῆς Γοργόνας, τοῦ ἀλλόκοτου αὐτοῦ πλάσματος τῆς μυθολογικῆς φαντασίας τοῦ λαοῦ, ἀποτελεῖ ἀπό τά πιό ἀγαπημένα θέματα τῆς παραδοσιακῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας. Ὁ λαϊκός τεχνίτης τήν παριστᾷ μέ ὄλων τῶν εἰδῶν τά ὑλικά στό περιβάλλον του καί στά ἀντικείμενα τῆς καθημερινῆς ζωῆς του: σέ κεντημένα φορέματα γυναικῶν, ξύλινα τέμπλα ἐκκλησιῶν, πρῶρες καραβιῶν, τοίχους καφενεύων καί σπιτιῶν, βοτσαλωτές αὐλές, στό στήθος τῶν ναυτικῶν⁴⁸.

Σέ ἄλλες παραδόσεις γιά τό ἀθάνατο νερό, ὁ Ἀλέξανδρος καί οἱ ἀδελφές του συνδέονται μέ τίς Νεράιδες:

«Ὦντας ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ἐκυρίευσεν οὐλον τόν κόσμον, ἐπῆγε καί ἐκεῖ πού βγαίνει τό ἀθάνατο νερό, καί ἐγιόμισε δύο λαῖνες γιά νά λουστῆ καί νά γίνῃ ἀθάνατος. Ὦντα τίς ἤφερε στό σπίτι, ἓνας ἀξιωματικός πού τοῦ εἶχε γινάτι, λέει στίς ἀδερφάδες του τό μυστικό καί τοῖς ὀρμηγεύει νά λουστοῦν καί νά πιοῦν ἐκεῖνες, καί νά βάλουν νερό στίς λαῖνες. Ἐκεῖνες ἀμέσως ἐπῆραν τό νερό καί ἤπιαν καί ἐλουστήκανε καί ἐχύσανε τά ἀπολούσματα στό δρόμο. Ἐκεῖ ἔτυχε μία κόττα καί ἓνας μπότσικας καί ἐβραχῆκανε μέ τό ἀθάνατο νερό· καί γιά τοῦτο ἡ κόττα ξαναμιουτεῦει κάθε χρόνο καί γίνεται πάλι νέα καί ὁ μπότσικας δέν ξεραίνεται, καί ἄν ξεριζωθῆ καί κρεμαστῆ στόν ἀγέρα.

Οἱ ἀδερφάδες τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἅμα ἤπιανε ἀθάνατο νερό κ' ἐλουστήκανε μέ δαῦτο, ἐσηκωθήκανε στόν ἀγέρα, ἤγουν ἔγιναν ἀερικές, καί ἀπό τότες εἶναι οἱ Νεράιδες»⁴⁹.

Ὅμοια πιστεύονται στήν Κέρκυρα γιά τίς Στρίγγλες. Καί αὐτές ἦταν τρεῖς ἀδελφές τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, πού ἔγιναν ἀθάνατες, γιατί ἤπιαν τό ἀθάνατο νερό. Ζοῦν ἡ μία στόν ἀέρα, ἡ ἄλλη στή θάλασσα, ἡ τρίτη μέσα στή γῆ. Παρουσιάζονται στούς ἀνθρώπους μέ ἄσπρα ροῦχα καί ὅποιος τίς δεῖ πρέπει νά πεῖ ἐξορκιστικά: «Κυρά διαβαίνει, στήν ψυχή τοῦ Ἀλεξάντρου, κακό νά μή μᾶς κάνει»⁵⁰.

Σέ ἄλλες παραδόσεις ἀναφέρεται ὅτι οἱ ἀδελφές τοῦ Ἀλεξάνδρου προκαλοῦν τόν ἀνεμοστρόβιλο, ὁ ὁποῖος καί καταπαύει, ἄν πεῖ κανεῖς

48. Πόπη Ζώρα, Ἡ Γοργόνα εἰς τήν ἑλληνικήν λαϊκήν τέχνην. Ἀθήναι 1960. Ἡ παλαιότερα γνωστή παρουσία τῆς ὡς εἰκονογραφικοῦ τύπου τοποθετεῖται στά τέλη τοῦ 10ου αἰ. (Ζώρα, ὁ.π., σ. 10).

49. Πολίτης, Παραδόσεις Α', ὁ.π., σελ. 387-388, ἀρ. 651.

50. Γ. Γ. Σαλβάνος, Λαογραφικά σύλλεκτα ἐξ Ἀργυράδων Κερκύρας. Λαογραφία 10 (1929/30), σ. 151, ἀρ. 8.

ἐξορκιστικά καί πάλι: «Χαιράμενες, καλόκαρδες. Στήν ψυχή τοῦ βασιλιᾶ τοῦ Ἀλεξάντρου, κακό μή μοῦ κάνει»⁵¹.

Σέ ἄλλη παράδοση ἀπό τή Μακεδονία, λέγεται ὅτι «εἶχε ἀγαπητικιά μιὰ Νεράιδα». Γι' αὐτό εἶχε τή συμπάθεια ὄλων τῶν Νεραίδων, οἱ ὁποῖες καί τόν βοήθησαν στά μεγάλα κατορθώματά του. Κατά τήν ἴδια παράδοση, ὁ ἀνεμοστρόβιλος καταπαύει, ἂν κανεῖς πεῖ τρεῖς φορές: «Μέλι κί γάλα. Κάπ' ἀπ' ἰδῶ πέρασι ἤ βασιλιάς ἤ Ἀλέξαντρου. Ζή καί βασιλεύγει»⁵².

Ἀδελφές του, σύμφωνα μέ παράδοση ἀπό τήν Καστοριά, εἶναι καί οἱ Μελιτένιες, εἶδος φαντασμάτων, πού τά συναντάει κανεῖς τή νύχτα σέ σταυροδρόμια καί σέ λαγκάδια, ὅπου τριγυρίζουν προσπαθώντας νά βροῦν τόν ἀδελφό τους. Ὁ διαβάτης πρέπει νά τίς ἐξορκίσει, λέγοντας ἐπωδικά: «Ὁ βασιλιάς ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ζεῖ καί βασιλεύει μαζί μέ τό ἄλογό του»⁵³.

Ἀρχική πηγὴ ἀπό τήν ὁποία πλάσθηκαν οἱ παραδόσεις αὐτές γιά ἀθάνατο νερό καί ἐνυαλίους δαίμονες, ὅπως εἶναι οἱ Γοργόνες, θεωρεῖται ὁ ἀρχαῖος μῦθος περί Γλαῦκου. Ὁ Γλαῦκος ἦταν ἕνας γερο-ψαράς ἀπό τήν Ἀνθηδόνα τῆς Βοιωτίας, ὁ ὁποῖος κάποτε ἔφαγε μαγικό βοτάνι, πού εἶχε τήν ιδιότητα νά ἐπαναφέρει στή ζωὴ νεκρά ψάρια. Ἔτσι ἔγινε μέν ἀθάνατος, δέν ἐπανέκτησε ὁμως καί τή νεότητά του. Γι' αὐτό ἀπελπισμένος ρίχτηκε στή θάλασσα, ὅπου συνέχισε τή ζωὴ του ὡς δαίμων, προξενώντας φόβο στούς ναυτιλλομένους.

Ὁ ἀρχαῖος αὐτός μῦθος ἐπηρέασε καί τή «Φυλλάδα», ὅπου γίνεται ἀρκετός λόγος γιά μαγικό νερό, πού ἐξασφαλίζει τήν ἀθανασία. Στόν ἀρχικό μῦθο περί Γλαῦκου συγχωνεύθηκαν στή συνέχεια στοιχεῖα καί ἀπό ἄλλους ἀρχαίους ἐπίσης μῦθους, τῆς Μέδουσας, τῶν Σειρήνων, τῆς Σκύλλης⁵⁴.

*

Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ὡς ὑπεράνθρωπος καί θεϊκῆς καταγωγῆς, συνδέθηκε ἤδη ἀπό τούς πρώτους χριστιανικούς αἰῶνες καί μέ τή μαγεία. Χαρακτηριστική εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ὅτι χρησιμο-

51. Σπυριδάκης, Συμβολή, ὁ.π., σ. 408.

52. Πολίτης, Παραδόσεις Α', ὁ.π., σελ. 388-89, ἀρ. 652.

53. Σπυριδάκης, Συμβολή, ὁ.π., σ. 409.

54. Σπυριδάκης, Συμβολή, ὁ.π., σελ. 412-414.

Μέγας Άλέξανδρος. Έργο Ήλία Πράσατση, σύγχρονου λαϊκού καλλιτέχνη (Καλή Βρύση Δράμας 1994· συλλογή: Γ.Ν. Αϊκατερινίδης).

Ό Μ. Άλέξανδρος σέ σταμπωτό ύφασμα.
Έργο Θ. Ίωαννίδη, Τύρναβος 1963 (φωτ. άρχείο Θ. Προβατάκη).

ποιοῦνταν στήν Ἀντιόχεια, στά τέλη τοῦ 4ου αἰ., σάν φυλαχτήρια χάλκινα νομίσματα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, πού τά ἔδεναν στό κεφάλι καί στά πόδια⁵⁵.

Τό ὄνομά του ἀναφέρεται ἐπίσης σέ δημοτικά τραγούδια⁵⁶ καί σέ ἐπωδές. Σέ κυπριακό κατάδεσμο, γιά τό διώξιμο τῆς ἀλεποῦς, παρουσιάζεται ὁ Μακεδόνας στρατηλάτης σάν χριστιανός βασιλιάς, πού πηγαίνει γιά προσκύνημα στά Ἱεροσόλυμα⁵⁷. Στή Θράκη, ὅταν κανεῖς τρομάζει, λέγουν ἐπωδικά: «Μέσα στή μέση στή θάλασσα, τ' Ἀλεξάντρου τό ἄλογο χλιμίντρισε...»⁵⁸, ἐνώ γιά θεραπεία τῶν γλυκιῶν (λειχηγιῶν) λέγεται ἐπίσης στήν ἴδια περιοχή ἐπωδή, στήν ὁποία διατυπώνεται ἡ ἀπειλή ὅτι θά ἔλθει «ὁ Ἀλέξαντρος ὁ βασιλῆς νά σέ χτυπήσει» σέ ἀνάλογη ἐπωδή στό Μεσολόγγι γιά τό δάγκωμα ἰοβόλας ἀράχνης («σφέλαγκας»), γίνεται ἐπίσης ἐπίκληση στό ὄνομα «τοῦ Ἀλεξάντρου τοῦ βασιλιᾶ»⁵⁹.

Ἀπαντᾷ ἐπίσης ὁ Ἀλέξανδρος καί ὡς ἥρωας σέ παραμυθιακές διηγήσεις, οἱ ὁποῖες ἀποτελοῦν μετάπλαση τοῦ περιεχομένου τῆς «Φυλλάδας»· ἡ ἕνα ἀνώνυμο παραμῦθι συνδέεται μέ τ' ὄνομά του, ἐνώ ταυτόχρονα περιλαμβάνονται στοιχεῖα τῆς παράδοσης πού ἐνσωματώνονται μέ ὀργανικό τρόπο⁶⁰.

55. Φ. Κουκουλές, Βυζαντινῶν βίος καί πολιτισμός, ΑΠ (1948), σ. 257 (βλ. καί Λαογραφία 8, 1921-25, σ. 12). Ὁ Ἀλέξανδρος συνδέθηκε μέ τή μαγεία καί τήν ἀλχημεία καί σ' ἄλλους λαούς (Μ. Στεφανίδης, Μέγας Ἀλέξανδρος καί Χρυσία. Ἡμερολόγιον Μεγάλης Ἑλλάδος 1923, σελ. 290-295).

56. Ἰδίως σέ ἀκριτικά καί σέ παραλόγες. Βλ. Σπυριδάκης, Συμβολή, ὅ.π., σελ. 416-418. Βλ. ἐπίσης τοῦ ἰδίου, Δημιῶδης παράδοσις περί τῆς τομῆς τοῦ πορθμοῦ τοῦ Βοσπόρου ἀπό τόν Μ. Ἀλέξανδρο. Τόμος «Εἰς Μνήμην Κ. Ἀμάντου», Ἀθήνα 1960, σελ. 375-380 («Τραγοῦδι τ' Ἀλεξάνδρου καί τῆς Ἑλένης»). Βλ. καί Μ. Μανούσακας, Τό ἐλληνικό δημοτικό τραγούδι γιά τό βασιλιά Ἐρρίκο τῆς Φλάντρας. Λαογραφία 14 (1952), σελ. 8, 24-25. Τραγούδια γιά τόν Ἀλέξανδρο συνδυάστηκαν, ὅπως φαίνεται, μέ χορούς καί ἄλλες λαϊκές ψυχαγωγικές ἐκδηλώσεις (Βελουδῆς, ὅ.π., σελ. π'-πα').

57. Στίλπ. Π. Κυριακίδης, Δεισιδαιμονίες καί δεισιδαίμονες σιγήθεις (ἐκ Γκιουμουλτζίνας [Κομοτηνῆς] τῆς Θράκης). Λαογραφία 2 (1910), σ. 423, ἀρ. 48.

58. Πολ. Παπαχριστοδοῦλου, Δεισιδαιμονίες Σαραντα Ἐκκλησιῶν. Θρακικά 1 (1928), σ. 451, ἀρ. 32.

59. Σπυριδάκης, Συμβολή, ὅ.π., σ. 416.

60. Βελουδῆς, ὅ.π., σελ. ξη'-ογ'. Σέ πρωτοελληνικό ποίημα ὁ Ἀλέξανδρος παρουσιάζεται νά δίδει σωστές ἀπαντήσεις σέ ἐρωτήματα τῆς βασίλισσας τῆς Συρίας καί νά γίνεται σύζυγός της. Τό βασιλικό ζεῦγος ἐξῆσε πολλά χρόνια εὐτυχισμένο στή Μακεδονία, ὁ θάνατος ὅμως τῆς βασίλισσας σιγητόμενε καί τή ζωή τοῦ Ἀλεξάνδρου· βλ. Χρ.Τ. Δημητρούλοπουλος, Ἐνα ἀνέκδοτο πρωτοελληνικό ποίημα γιά τόν Μέγα Ἀλέξανδρο. Παρνασσός ΛΑ' (1989), σελ. 130-139 («Διήγησις Ἀλεξάνδρου μετά Σεμίραμις βασίλισσας Συρίας περί τῶν ἕνδεκα ἐρωτημάτων», κώδικας 197 Μονῆς Βαρλαάμ Μετεώρων, ΙΖ' αἰ.).

Κέντημα γύρω στο 1902 (Αθήνα, οικογενειακό κειμήλιο Βάντας Χατζάκου).

«Δύο ἔφερε μοχθοῦσα γίγαντες τῆς γῆς ἡ σφαῖρα,
καὶ τῶν δύο οἱ αἰῶνες σέ κηρύττουσι μητέρα.
Στρατηλάτης τῶν Ἑλλήνων, ἐκδικῶν τὸν Μαραθῶνα,
ὁ Ἀλέξανδρος εἰσηλθε νικητὴς εἰς Βαβυλῶνα.
Διτηρεῖ αἱματὸς του εἰς τὰς φλέβας του ρανίδα
καὶ τοῦ Ταῦγέτου εἶχε τὴν ἀκρῶρειαν πατρίδα,
ὁ εἰς μίαν μόνον ὥραν
τὴν γῆν παίξας, τὴν γῆν χάσας εἰς τοῦ Βατερλώ τὴν χώραν».
(Α. Σούτσος)

Ἡ ἀναφορά τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶναι συχνή στή νεοελληνική λογοτεχνία. Ὁ Γ. Τερτσέτης δημοσιεύει τό 1856 ποίημά του μέ θέμα τούς γάμους τοῦ Ἀλεξάνδρου στά Σοῦσα· ὁ Λ. Μελάς στό πολυδιαβασμένο βιβλίο του «ὁ Γεροστάθης» (1858) περιλαμβάνει καί ἀνεκδοτολογικά στοιχεῖα τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀλεξάνδρου· ὁ Γ. Δροσίνης τό 1884 μεταπλάθει ποιητικά τό μῦθο τῆς Γοργόνας· ὁ Ἀ. Καρκαβίτσας παρουσιάζει τό 1899 λογοτεχνικά τόν ἴδιο μῦθο, τό ἴδιο καί ὁ Σ. Σκίπης· ὁ Ἀ. Σοῦτσος, στόν «Περιπλανώμενο», ἀναφερόμενος στή δοξασία γιά καταγωγή τοῦ Μ. Ναπολέοντα ἀπό τή Μάνη, τονίζει τήν προσφορά τοῦ Ἀλεξάνδρου στόν Ἑλληνισμό, ἀντίθετα μέ τήν ἀδιαφορία τοῦ Ναπολέοντα· ὁ Ν. Καζαντζάκης συνθέτει τήν ὠδή «Μέγας Ἀλέξανδρος» (1937) καί τήν ἴδια ἐποχή δημοσιεύει μέ ψευδώνυμο καί βιογραφία του· ὁ Σπ. Μελάς μεταπλάθει σέ θεατρικό ἔργο τήν ἀνεκδοτολογική συνάντηση τοῦ Ἀλεξάνδρου μέ τόν κυνικό Διογένη στήν Κόρινθο, ὁ Σεφέρης δίδει μυθιστορηματική βιογραφία του καί ὁ Ρίτσος φαντάζεται μέ πίκρα «τό κέρινο ὁμοίωμα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου»⁶¹. Ἰδιαίτερα συχνή εἶναι ἡ ἀναφορά τοῦ Παλαμᾶ στόν Μακεδόνα Στρατηλάτη καί τό μῦθο πού τόν περιβάλλει, δίδοντας ξεχωριστή διάσταση πατριωτισμοῦ:

.....
 Ἀθάνατος ἀνάμεσα στούς κύκλους τῶν αἰώνων,
 Ἀλέξανδρε, ὦ βασιλιᾶ τρανέ τῶν Μακεδόνων,
 πού ἡ ψυχὴ της εἶσ' ἐσύ! Παντοῦ εἶσαι σκορπισμένος

 Κι ὅσα ζωὴ δέν ἔχουν, κι ὅσα ζωὴ βαστοῦνε,
 σ' ἔχουν σπό νοῦ, σέ προσκυνοῦν, θαρρεῖς σέ καρτεροῦνε,
 κι ὅταν φουρτούνα ρυάζεται, στή χώρα νά ξεσπάση,
 ὁ βασιλιάς Ἀλέξανδρος, κρᾶζουν, περνᾶ καί πάει!⁶²

Ἀπροσδόκητη εἶναι ἡ σύνδεσή του μέ τή θρησκευτική εἰκονογραφία, σέ παραστάσεις ὅπου ὁ ἅγιος Σισώης παριστάνεται ὄρθιος μπροστά σπό σκελετό τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου μέ τό βλέμμα στραμμένο πάνω σ' αὐτόν,

61. Βελουδῆς, ὁ.π., σελ. ξγ'-ξη', ρε'-ρι'. Γιά τή γνώμη περί ἑλληνικῆς καταγωγῆς τοῦ Ναπολέοντα βλ. Δ. Β. Βαγιακάκος, Οἱ Μανιάται τῆς Κορσικῆς, τόμ. Α', Ἀθήνα 1970, σ. 163.

62. «Τά τραγοῦδια τῆς πατρίδος μου», Β', 15 κέξ. (Κ. Παλαμᾶς, Ἄπαντα, «Μπίρης», τόμ. Α', σελ. 164-165· βλ. καί τόμ. 17, Εὔρετήρια, σ. 33).

«Ὁ ὅσιος Σισώης φιλοσοφεῖ ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου»
Μετέωρα, Μονὴ Βαρλαάμ (16ος αἰ.).

«Μαρμάρινος τάφος ἀνεωγμένος καὶ μέσα εἰς αὐτόν τό σκέλεθρον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Καὶ ἄνωθεν αὐτοῦ ὁ ἄββās Σισώης, γέρον φαιακρός πλατυγένειος, ἴσταται ἐξεσθηκῶς καὶ δακρύων. Καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν τῆς εἰκόνας αὐτῆ ἢ ἐπιγραφὴ:

Σισώης, ὁ μέγας ἐν ἀσκηταῖς, ἔμπροσθεν τοῦ τάφου τοῦ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων Ἀλεξάνδρου, τοῦ πάλαι λάμπαντος ἐν δόξῃ, φρίττει, καὶ τό ἄσφατον τοῦ καιροῦ καὶ τῆς δόξης τῆς προσκαιροῦ λυπηθεῖς, ἰδοὺ κλαίει:

Ὅρῶν σε, τάφε, δειλιῶ σου τὴν θεάν,
καὶ καρδιοστάλακτον δακρῦον χέω,
χρέος τό κοινόφλητον εἰς νοὺν λαμβάνων.
Πῶς οὖν μέλλω διελθεῖν πέρας τοιοῦτον;
Αἶ, αἶ, τίς δύναται φυγεῖν σε;»

(Φ. Κόντογλου, Ἐκφρασις τῆς Ὁρθοδόξου Εἰκονογραφίας, Α', σ. 398).

βυθισμένος στίς σκέψεις του γιά τή ματαιότητα τῶν ἀνθρωπίνων καί τό ἀναπόφευκτο τοῦ θανάτου⁶³. Ἀντιπροσωπευτικές τοιχογραφίες τοῦ εἰκονογραφικοῦ αὐτοῦ τύπου ὑπάρχουν στό νάρθηκα τῆς Μονῆς Βαυλαάμ στά Μετέωρα (16ου αἰ.)⁶⁴ καί στό παρεκκλήσι τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου στή Μονή τῆς Παναγίας τῆς Μαυριώτισσας στήν Καστοριά (17ου αἰ.)⁶⁵. Τό ἴδιο θέμα ἀπαντᾷ καί σέ φορητές εἰκόνες⁶⁶. Ἀναφορά τοῦ Ἀλεξάνδρου γίνεται ἐπίσης στήν «Ἐρμηνεία τῆς ζωγραφικῆς τέχνης»⁶⁷ σχετικά μέ τήν παράσταση «Ὁρασις τοῦ προφήτου Δανιήλ μέ τά τέσσερα θηρία» (Δανιήλ ζ' 1-27): «...Τό τρίτον πάρδαλις πλουμιστή μέ τέσσερα περᾶ καί τέσσαρας κεφαλάς καί ἐπάνω αὐτῆς ὁ βασιλεὺς Μακεδόνων Ἀλέξανδρος βαστῶν κοντάρι...»⁶⁸.

Ἡ παράδοση τοῦ εἰκονογραφικοῦ θέματος μέ τόν ἅγιο Σισώη συ-

63. Κατά τόν Συναξαριστή, «οὗτος ὁ ὅσιος ἐλθὼν ποτε εἰς τὸν τάφον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, τοῦ πάλαι ποτέ διαλάμπαντος ἐν δόξῃ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων, ἔστη πρὸ αὐτοῦ καί βλέπων αὐτὸν ἔφριπτεν, ἀναλογιζόμενος τὸ ἄσπατον τοῦ καιροῦ καί τῆς δόξης τὸ πρόσκαιρον· κλαίων δέ καί θρηγῶν ἔλεγε τοὺς ἐξῆς ἐπιγραμματικούς λόγους, τοὺς ὁποίους ὕστερον οἱ μαθηταὶ του, ζωγραφοῦντες τὴν εἰκόνα του παρὰ τὸν τάφον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἔγραφον ἐπ' αὐτῆς: «Ὁρῶν σε, τάφε, δειλιῶ σου τὴν θεάν καί καρδιοστάλακτον δάκρυον χέω, χρέος τὸ κοινόφλητον εἰς νοῦν λαμβάνων· πῶς οὖν μέλλω διελθεῖν πέρας τοιοῦτον; Αἱ αἶ θάνατε, τίς δύναται φυγεῖν σε;» (Ὁ Μέγας Συναξαριστής τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, τόμ. Ζ', 1979⁵, Μῆν Ἰούλιος, σ. 104). Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ἀλεξάνδρου δόθηκε χρησιμὸς ἀπὸ τὸ Μυστήριον τοῦ Διὸς περὶ ταφῆς του στή Μέμφιν τῆς Αἰγύπτου: «ἐκεῖσε πέμψας ἄγαγε καί κατάπαισον τὸν τῶν ἀθανάτων υἱὸν καί τίμησον αὐτὸν βασιλέα κερασφόρον» (Σπυριδᾶκης, Συμβολή, ὁ.π., σ. 396, σημ. 3. Ἡ παραπομπή ἀπὸ: Ψευδο-Καλλισθένης, κεφ. 34, 3, ἐκδ. G. Kroh I, σελ. 14-15). Περὶ ταφῆς του στήν Ἀλεξάνδρεια βλ. Ἀθηνᾶ 42 (1930), σελ. 259-260.

64. Δ. Ζ. Σοφιανός, Μετέωρα. Ὀδοιπορικό. Ἐκδόσεις Ἱ. Μονῆς Μεταμορφώσεως (Μεγάλου Μετεώρου), σελ. 27-28 καί 30 (εἰκόνα).

65. Ν. Κ. Μουτσόπουλος, Καστοριά. Παναγία ἢ Μαυριώτισσα. Ἀθήνα 1967, σ. 29, εἰκ. ἀρ. 10.

66. Μ. Chatzidakis, Icônes de Saint- Georges des Grecs et de la collection de l' Institut (Bibliothèque de l' Institut Hellénique d' Études Byzantines et Post-Byzantines de Venise, N. 1). Βενετία 1962, σελ. 72-73 (Πίν. 36, ἀρ. 49).

67. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ Ν. Γ. Πολίτης (Λαογραφικά Σύμμεικτα Α', 1920, σ. 84) ἡ Ἐρμηνεία «κατὰ τὰς ἀρχάς τοῦ ΙΗ' αἰ. ἴσως γραφεῖσα ὑπὸ τινος Διονυσίου ἱερομονάχου τοῦ ἐξ Ἀγρῶν, εἶναι τὸ μόνον ἐγχειρίδιον περὶ τῆς βυζαντινῆς ζωγραφικῆς ἐπὶ τῇ βάσει παραδόσεων καὶ τύπων παραδεδεγμένων ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας συνταχθέν» (βλ. καί Ἀδ. Ἀδαμαντίου, Λαογραφία 2, 1910, σελ. 210-240).

68. Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ, Ἐρμηνεία τῆς ζωγραφικῆς τέχνης (...) ἐκδιδομένη (...) ὑπὸ Ἀ. Παπαδοπούλου Κεραμίδος (...). Ἐν Πετροῦπόλει 1909, σελ. 69-70.

Ἡ συνάντηση Ἀλεξάνδρου - Διογένη σέ ἑλληνορωμαϊκό ἀνάγλυφο
(Ἐγκυκλοπαίδεια «Πάπυρος - Λαρούς - Μπριττάνικα»).

«Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος δαμάζει τόν Βουκέφαλον» (Τοιχογραφία
Φ. Κόντογλου, Δημαρχεῖον Ἀθηνῶν (Ν. Ζίας, Φώτης Κόντογλου, εἰκ. ἀρ. 262).

νεχίστηκε μέχρι τίς ἡμέρες μας μέ τόν Φώτη Κόντογλου⁶⁹, ὡς μακρινός ἀπόηχος τῆς βυζαντινῆς καί μεταβυζαντινῆς θρησκευτικῆς ζωγραφικῆς⁷⁰.

*

Γενικότερα, ἡ ζωή καί τό ἔργο τοῦ Ἀλεξάνδρου γίνονται θέματα πού ἐμπνέουν γλύπτες, ζωγράφους, χαράκτες, καλλιτέχνες τῆς μικροτεχνίας. Στά ἔργα τους παρελαύνουν σκηνές ἀπό τή θαυμαστή γέννησή του καί τήν παιδική του ἡλικία μέχρι τό δαμασμό τοῦ Βουκεφάλα, καί ἀπό τήν ὠριμότητα ὡς τό θάνατό του: ἡ φιλονικία του μέ τόν πατέρα του Φίλιππο ἐξαιτίας τοῦ δεύτερου γάμου του μέ τήν Κλεοπάτρα, ἡ συνάντησή του μέ τόν Διογένη, ἡ φιλία μέ τόν Ἡφαιστίωνα καί ὁ θρήνος του γιά τόν πρόωρο θάνατό του, τό ἐπεισόδιο τοῦ Γόρδιου Δεσμοῦ, οἱ πάμπολλες μάχες του μέ ὑπέρμετρος ἐχθρικούς στρατούς, ἡ θριαμβευτική του εἴσοδος στή Βαβυλώνα, ἡ μεγαλοψυχία πρὸς τούς

69. Φ. Κόντογλου, Ἐκφρασις τῆς Ὁρθοδόξου Εἰκονογραφίας, συγγραφεῖσα ὑπό —, ἀγιογράφου. Μετά πολλῶν σχεδίων καί εἰκόνων. Τόμος πρῶτος, Τεχνολογικόν καί Εἰκονογραφικόν. Ἐκδοτικός οἶκος «Ἀστήρ», Ἀθήναι 1960, σ. 398: «*Μαριμάρινος τάφος ἀνεωγμένος καί μέσα εἰς αὐτόν τό σκέλεθρον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καί ἄνωθεν αὐτοῦ ὁ ἀββάς Σισώης, γέρον φαλακρός πλατυγένειος, ἴσταται ἐξεστηκῶς καί δακρύων. Καί εἰς τόν οὐρανόν τῆς εἰκόνης αὕτη ἡ ἐπιγραφή...*».

Σύγχρονη ἀπόδοση τῆς παράστασης τοῦ ἀγιογραφικοῦ αὐτοῦ τύπου μέ τόν ἅγιον Σισώην ἐντόπισα τό 1993 στή Μονή Ἀρτοκουστά Κιουουρίας, σέ κόγχη τοῦ προαυλίου, πίσω ἀπό τήν ὁποία, κατά ἀφήγησιν τῆς ἡγουμένης, ὑπῆρχε παλαιό ὀστεοφυλάκιο μοναχῶν. Ἡ παράσταση ἀποδόθηκε ἀπό ἀγιογράφο μοναχή, ἡ ὁποία εἶχε ὡς πρότυπο ἔργο τοῦ Ράλλη Κοψίδη, δημοσιευμένο στό βιβλίον: «*Γέροντος Ἰωσήφ*», Ἐκφρασις Μοναχικῆς Ἐμπειρίας. Ἐκδοσις Ἱερᾶς Μονῆς Φιλοθέου, Ἁγίου Ὄρους 1979, σ. 279. Στό βιβλίον αὐτό ἡ ἐν λόγω παράσταση εἰκονογραφεῖ τό κεφάλαιο ΝΑ' μέ τίτλον «*Μακάριος, ὅστις νυχθημερόν ἐνθυμεῖται τόν θάνατον καί ἐτοιμάζεται νά τόν συναντήσῃ*». Περί τῆς Μονῆς Ἀρτοκουστά βλ. Ντιάνα Ἀντωνιάκου - Τάκης Μαῦρος, Ἑλληνικά Μοναστήρια, Πελοπόννησος Β', Μονές Ἀρκαδίας. Ἀθήνα 1979, σελ. 259-268.

70. Παρεμφερῆς παράσταση, περισσότερο λαϊκότερη, ὅπως δείχνει τό ἔμμετρο ἐπίγραμμα τῆς, μαρτυρεῖται ἀπό τή Νάξο: «*Στ' Ἀπάνω Κάστρο στό ξωκκλήσι τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη ἀλλά καί τήν Παναγία τήν Καστριανή ὑπῆρχε εἰκόνα τῆς Παναγίας ἢ τοῦ Ἀρχαγγέλου μέ τόν τάφο τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἀπό κάτω, ὅπου ὁ Μ. Ἀλέξανδρος εἰκονίζεται σάν ἕνας ἀπλός σκελετός. Ἐπιγραφή:*

*Δέν δύνονται ὅλα τ' ἄρματα/ τοῦ κόσμου καί τά πλοῦτη,
να ξελυτρώσει ὅποιον μπεῖ/ στήν κατοικίαν ἐτούτη»*

(Ν. Κεφαλληνιάδης, Τά Βυζαντινά μας. Ἐφημ. «Ναξιακό Μέλλον», ἀρ. φ. 621, Σεπτ. 1995, σ. 1).

Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος σέ τοιχογραφία τοῦ Θεόφιλου (Ἀθήνα, Μουσεῖο Ἑλληνικῆς Λαϊκῆς Τέχνης, ἀρ. 3095).

«Ἀπό τούς ἥρωες καί τά ἱστορικά γεγονότα τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος καί οἱ θρυλικές του ἐκστρατεῖες γοήτευσαν ἰδιαιτέρα τόν Θεόφιλο καί πήραν ξεχωριστή θέση στή ζωγραφική του. Τόν Ἀλέξανδρο ὁ Θεόφιλος τόν εἰκονίζει σάν ἔφιππο ἀρχάγγελο, πού μέ μάτι ἀστραφερό καί μέ ρομφαία στό χέρι ὀρμᾶ ἀκάθεκτος στή μάχη ... Θαυμαστή εἶναι καί ἡ ὀρμητικὴ κίνηση τοῦ ἀλόγου» (Πόπη Ζώρα, Λαϊκὴ Τέχνη, σ. 212, ἀρ. 24).

ἀντιπάλους του καί ιδιαίτερα πρὸς τὸν Δαρεῖο καί τὴν οἰκογένειά του, οἱ γάμοι του μέ τή Ρωξάνη καί πολλά ἄλλα θέματα.

Ἀπαρτίζεται ἔτσι μιὰ σημαντική σειρά ἀπὸ ἔργα καλλιτεχνῶν, ιδιαίτερα τῆς Ἀναγέννησης καί τῶν ἐπόμενων ἐποχῶν, ἀνάμεσα στά ὁποῖα καί ἔργα μεγάλων δημιουργῶν, ὅπως τοῦ Ραφαήλ καί τοῦ Delacroix.

Οἱ ἰσχυροί τοῦ κόσμου δανερίζονται τὴν αἴγλη τοῦ Ἀλεξάνδρου, παραλληλίζοντας σκηνές τῆς ζωῆς του μέ δικές τους. Ἔτσι, σέ πίνακα τοῦ Ch. Leclun παραβάλλονται οἱ ἐπιτυχίες τοῦ Λουδοβίκου XIV μέ τή θριαμβευτική εἴσοδο τοῦ Ἀλεξάνδρου στή Βαβυλώνα καί σέ προτομή πού κάνει ὁ G. Bernini τοῦ Γάλλου βασιλιᾶ, δίδει τά χαρακτηριστικά τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ὁ πάπας Παῦλος Γ', κατά κόσμον Ἀλέξανδρος, γνωστός γιά τὴν κλασική του παιδεία, διακόσμησε τὴ Sala Paolina τοῦ Castel Sant' Angelo στή Ρώμη μέ πλουσιότατη σειρά ἀπὸ τοιχογραφίες, ἐμπνευσμένες ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου καί μάλιστα βασισιμένες σέ ἀρχαῖες περιγραφές καί ἔργα τῆς ἀρχαιότητας.

Οἱ Ρωμαῖοι, ἔξ ἄλλου, αὐτοκράτορες, μετὰ τὴν κατάκτηση τῆς Ἑλλάδος, ἐμφανίζονται ὡς διάδοχοι τοῦ Ἀλεξάνδρου. Υἱοθετοῦν τοὺς τίτλους του καί τὸν προβάλλουν ὡς ἴνδαλμα καί ὑπόδειγμά τους· τὸν παραδέχονται καί τὸν τιμοῦν ὡς πραγματικό ἀπόγονο τοῦ Ἡρακλῆ καί τὸν λατρεύουν ὡς γνήσιο υἱό τοῦ Ἀμμωνος Διός. Ἀσολουθώντας τό παράδειγμά του, ἡδη ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Αὐγούστου ἐπιβάλλουν καί αὐτοὶ τὴ θεοποίησή τους στοὺς ὑπηκόους τους καί δέχονται τὴ λατρεία τους ὡς υἱοὶ θεοῦ⁷¹.

Στὴ σύγχρονη ἑλληνική τέχνη, εἰδικότερα, ἡ σημασία τῆς παράστασης τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅπως καί ἄλλων ἀρχαίων μορφῶν, συγκεντρώνεται κυρίως γύρω ἀπὸ τό θέμα τῆς ἐνότητας τοῦ ἀρχαίου καί τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ, θέμα πού, κατά κάποιον τρόπο, χαρακτηρίζει τὴν πνευματική ζωὴ τῆς νεώτερης Ἑλλάδος.

Ὁ Χαλεπᾶς πλάθει στήν πίσω ὄψη μιᾶς ἑρμαϊκῆς στήλης μέ τὴν προτομή τοῦ Ἀλεξάνδρου μιὰ ὀλόσωμη ἀγία Βαρβάρα, συμβολίζοντας ἔτσι τὸν Ἑλληνισμό καί τὴν Ὁρθοδοξία, ὁ Ἐγγονόπουλος ζω-

71. Μέγας Ἀλέξανδρος, ὅ.π., σελ. 29-30. Βλ. καί Ἀ. Ξυγγόπουλος, Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ἐν τῇ βυζαντινῇ ἀγγειογραφίᾳ. Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν ΙΔ' (1938), σελ. 267-276.

‘Ο Μ. Ἀλέξανδρος, πρωταγωνιστής στό θέατρο σκιῶν (ἀφίσα Εὐγενίου Σπαθάρη).

«...Δέν ἀργοῦσε, ὥστόσο, νά βροντοκοπήσει στή σκηνή ἢ σιδερένια ἀρματωσιά τοῦ Μακεδόνα. Πάνω ἀπό τήν περικεφαλαία του ἀνέμιξε περήφανη ἢ φούντα του· καταμεσίς στό σιδεροπουκάμισό του εἶταν ζωγραφισμένη ἡ Ἱερουσαλήμ μέ τό ναό τοῦ Σολομῶντος... κ’ εἶχε στά γόνατά του δυό ψαρόκορμες γοργόνες, πού ρωτοῦσαν τούς διαβάτες ἂν ὁ βασιλιάς Ἀλέξαδρος ζεῖ ἀκόμα... Τό θεριό βγαίνει μουγκρίζοντας καί τυλίγει τόν Μεγαλέξαντρο κουβάρι... Κάποια στιγμή ἀνοίγει τό κατακόκκινο στόμα του νά καταπιεῖ τόν Ἀλέξαντρο καί πολλά παιδιά βάζουν τά ξεφωνητά καί τό κλάμα... Ὁ Μεγαλέξαντρος δέν καθότανε μέ σταυρωμένα χέρια... Σήκωνε τό κοντάρι του καί καθώς τό φίδι ἐτοιμαζόταν νά ξαναχυθεῖ, τοῦ ἔφερνε τή φονική κονταριά μέσα στό στόμα του, βροντοφωνάζοντας: "Διά τήν Πίσιν καί τήν Πατρίδα..."» (Εὐας Βλάμη, Ἡ Σερήνα, ὁ Πατέρας μου κ’ Ἐγώ. Θέατρο, τεύχ 10, Ἰούλ. - Αὐγ. 1963, σελ. 47-48).

γραφίζει ἀγκαλιασμένους τόν Μέγα Ἀλέξανδρο καί τόν Παῦλο Μελά, ταυτίζοντας τόν ἀρχαῖο Μακεδόνα στρατηλάτη καί τόν Μακεδονομάχο τοῦ αἰώνα μας, καί ὁ Κόντογλου εἰκονίζει τόν Ἀλέξανδρο στίς τοιχογραφίες τοῦ Δημαρχείου τῶν Ἀθηνῶν, οἱ ὁποῖες περιλαμβάνουν θέματα καί ἡρωϊκά πρόσωπα ἀπό τήν Ἑλληνική μυθολογία ἕως τό 1821⁷². Ἰδιαίτερα ἀγαπημένο θέμα εἶναι γιά τόν Θεόφιλο, τόν λαϊκό μας ζωγράφο, ὁ ὁποῖος μάλιστα συνήθιζε νά ντύνεται σάν Μεγαλέξαντρος⁷³, μοτίβο πού ἀπεικόνισε σέ ὕδατογραφία του ὁ Γιάννης Τσαρούχης⁷⁴.

Ἐνδεικτικό στοιχεῖο τῆς δημοτικότητάς του εἶναι καί ἡ καθιέρωσή του στό λαϊκό θέατρο σκιῶν, στόν Καραγκιόζη. Ὁ Ἀλέξανδρος πρωταγωνιστεῖ σέ διάφορα ἔργα, σ' ἓνα ὁμως ἀπό αὐτά, τό πῖο δημοφιλές, ὁ μυθοποιημένος ἥρωας ἐξουδετερώνει τόν «κατηραμένον ὄφι», φέροντας στό νοῦ μας εἰκόνες παγανιστικές καί παραστάσεις χριστιανικές, τόν Ἡρακλῆ νά σκοτώνει τή Λερναία Ὑδρα καί τόν ἅγιο Γεώργιο πού ἐξουδετερώνει τό δράκοντα.

Ὅπως ὁ ἅγιος Γεώργιος, ὁ Διγενής καί ὁ Ἐρωτόκριτος, ἔτσι καί ὁ Ἀλέξανδρος παριστάνεται ὡς ἀρχαῖος πολεμιστής, μέ ἀσπίδα, θώρακα καί περικεφαλαία. Ὁ σταυρός, ὁ ὁποῖος στολίζει τό πάνω ἄκρο τοῦ κονταριοῦ πού κρατάει στό δεξιό χέρι, γιά νά σκοτώσει μ' αὐτό τό θηρίο, εἰσάγει τόν εἰδωλολάτρη σά ἄδυστα τῆς χριστιανικῆς ἱεροσύνης. Στοιχεῖο πού τονίζεται καί ἀπό τήν ἐπίκληση τοῦ Ἀλεξάνδρου πάνω στή σκηνή, πρὶν σκοτώσει τό θηρίο: «Βοήθα, Χριστέ καί Παναγιά...»⁷⁵.

72. Ν. Ζίας, Φώτης Κόντογλου. Ζωγράφος. Ἐμπορική Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 1991, σελ. 97-98 κ.α., εἰκ. ἀρ. 246 καί 262.

73. «...ὅπως εἶχε ἀδύναμο τό κορμί του καί ἦταν ἀνήμπορος ν' ἀνθέξει σ' αὐτόν τόν ἔντονο ρυθμό, φόρεσε τή φουστάνελα γιά νά 'ναι ἀνδρειωμένος καί τήν περιφεραλαία τοῦ Μέγα Ἀλεξάνδρου γιά νά γίνει κι αὐτός ἥρωας...» (Ἄγγ. Κατακουζηνός, Ἡ δόξα τοῦ Θεόφιλου. Αἰολικά Γράμματα 80-81, Μάρτ.-Ἰούν. 1984, σ. 69). Σχετικά ἔργα του βλ. κυρίως στό ὁμότιτλο μέ τόν ζωγράφο Λεύκωμα, ἔκδοση τοῦ Δήμου Μυτιλήνης καί τοῦ οἰκείου Μουσείου, καθώς καί στήν ἔκδοση τῆς Ἐμπορικῆς Τραπεζῆς (1966). Ἀπό πολύ ἔνωρίς εἶχε παρουσιάσει ἔργα τοῦ Θεόφιλου μέ θέμα τόν Μ. Ἀλέξανδρο ὁ Κίτσος Α. Μακρῆς (Ὁ Ζωγράφος Θεόφιλος στό Πήλιο. Βόλος 1939). Βλ. καί Πόπη Ζώρα, Λαϊκή Τέχνη. Στή σειρά: Ἑλληνική Τέχνη, Ἐκδοτική Ἀθηνῶν, 1994, σελ. 212-213, ἀρ. 22-26.

74. Μέγας Ἀλέξανδρος, ὁ.π., σ. 81.

75. Ἀφετηρία τῆς ὑπόθεσης τοῦ ἔργου φαίνεται νά εἶναι τό δημοτικό τραγοῦδι τῆς δρακοντοκτονίας τοῦ ἁγίου Γεωργίου (Βελουδηῆς, ὁ.π., σ. πζ'), τῆς ὁποίας μάλιστα σινηθίζεται ἀναπαράσταση στόν Βορειοελλαδικό χώρο (Γ.Ν. Αἰκατερινίδης, Ἡ ἑορτή τοῦ ἁγίου Γεωργίου εἰς Νέον Σούλι Σερρών. Σερραϊκά Χρονικά 5, 1969, σελ. 129-148). Σέ ἄλλο ἔργο, ὡς ἐρωμένη τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐμφανίζεται ἡ Σειρήνη,

Είναι πράγματι έντυπωσιακό τό γεγονός ότι οί αιώνες, αντί νά έξασθενούν τή μυθολογική φαντασία τήν ένισχύουν καί τήν άνανεώνουν, παράλληλα μέ τή γνώση καί τήν ιστορική μνήμη⁷⁶.

Ό Άλέξανδρος παραμένει πάντοτε ό πραγματικά Μέγας τής Ίστορίας καί του Θρύλου, έξακολουθώντας νά βρίσεται διαχρονικά στό προσκήνιο του έλληνικοϋ καί του διεθνούς ενδιαφέροντος⁷⁷.

παραφθορά, όπως φαίνεται, του ονόματος Σεμίραμις, ομώνυμης ήρωίδας έμμετρης διηγήσεως (βλ. παραπάνω σημ. άρ. 60). Τό μοτίβο του δρακοντοκτόνου Μ. Άλεξάνδρου, καί μάλιστα έφίππου, άπαντά καί σέ παραστάσεις έξω του έλληνικοϋ χώρου (βλ. Πάλλης, ό.π., εικ. 8: «Ό Σικάνταρ σκοπώνει τό δράκο», περσική παράσταση του 16ου αί.).

76. «Γοητευμένοι από τό μεγαλείο του Άλεξάνδρου καί νιώθοντας περήφανοι, γιατί τόν αίσθάνονται δικό τους, οί απόδημοι Μακεδόνες τής Άμερικής άποφάσισαν όχι μόνο νά στήσουν τό άγαλμά του αλλά νά ιδρύσουν ένα διεθνές κέντρο, όπου νά πραγματοποιείται ή μελέτη του έργου του Άλεξάνδρου στό σύνολό του καί νά προβάλλεται ή ζωή του καί ή ιστορική του πορεία στην Άνατολή...». Χώρος, όπου θά δημιουργηθεί τό διεθνές αυτό κέντρο, έπελέγη «τό όμηρικό σκηνικό του Όλύμπου», που εκτός άλλων θά τονίζει καί τή θεϊκή, σύμφωνα μέ τήν παράδοση, καταγωγή του Άλεξάνδρου (Δ. Παντερμαλής, Ό Άλέξανδρος στον Όλυμπο. «Η Καθημερινή», 6. Αύγ. 1995, σ. 17).

77. Χαρακτηριστικό π.χ. είναι τό γεγονός ότι στην εκθεση του Άμερικανού ζωγράφου, τής pop(ular) art, Andy Warhol, που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα τό 1993 (14 Ίουνίου - 31 Ίουλίου, Έθνική Πινακοθήκη - Μουσείο Ά. Σούτσου), μέ έργα που εκφράζουν τή σύγχρονη ζωή, περιλαμβάνόταν καί πορτραίτο του Μεγάλου Άλεξάνδρου σέ διάφορες χρωματικές άποδόσεις, κατά τήν τεχνοτροπία του Warhol (ή μύθ άπόχρωση, Συλλογή του Μακεδονικοϋ Κέντρου Σύγχρονης Τέχνης, χρησιμοποιήθηκε γιά μιá από τίς άφίσες τής Έκθέσεως).

SUMMARY

Popular traditions concerning Alexander the Great

by George Aikaterinidis Ph.D.

Considering the amazing actions of Alexander the Great, who, in barely eleven year's time, managed to be sovereign of the whole known ancient world, to abolish the powerful Persian empire and to arrive at the heart of Asia, it was only natural that he would leave deep impressions in the memory of the races through which he passed; memories which are maintained and renewed until today.

Very soon after his death Alexander the Great is already deified and becoming a legend. With the passing of the centuries the knowledge of historical fact concerning his life is dulled, altered and forgotten. At the same time, however, an entire mythical world is being created about his appearance and name wherever popular fantasy reigns. The Alexander of mythology no longer even faintly resembles the Alexander of history. The Greek commander is changed to a hero of fantastic feats and elusive adventures with the combined characteristics of many mythical personages of both old and new eras. Some of these non-historical tales remind us of the facts of Hercules, the voyages of Odysseus and St. George's dragon slaying.

These narrations about Alexander the Great from various races and mythical sources were codified resulting in an exciting fiction which appeared about the 3rd century A.D. known within the Greek territory under the title «Book of Alexander the Great» («Διήγησις Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνα», or: «Ἡ Φυλλάδα τοῦ Μεγαλέξαντρου»). The authorship is attributed to Kallisthenis, a student of Aristotle and an escort of Alexander's during his campaigns. However, because the «Book» was written much later, the learned ones gave the unknown author the name of «Pseudokallisthenis».

This work, which was translated into many languages, had a great favorable impression on the historical Greek world. It contributed to the creation of many local traditions about the Macedonian commander as did the separate mythical creations of the Greek people at that time.

Thus many ancient edifices, for example, are identified with Alexander the Great, while traces on rocks are attributed to the footprints of Bucephalus, his mythical horse. In addition, abundant traditions refer to his

campaigns in India while others echo the narrative of the «Book» for Amazons and other mythical races.

Especially rich is the cycle of traditions concerning the Gorgona (mermaid), the sister of Alexander who unintentionally spilled the immortal water, which after much searching and dangerous attempts had been found by her brother to ensure his immortality.

The name of Alexander the Great is still mentioned in various magical texts as well as songs, proverbs and tales. It is entire life and works inspire sculptors, painters, engravers and other artists.

Indicative of the popularity of the living legend of Alexander the Great is his consecration in the shadow puppetfolk theater where he is simultaneously depicted as an ancient hero, a soldier for Christ and a fighter for his race.

